

**Jämsän
varhaiskasvatussuunnitelma
2026**

Nimi	Jämsän varhaiskasvatussuunnitelma 2026
Tiivistelmä	Jämsän paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma ohjaa kaupungin kaikkien varhaiskasvatussyksiköiden suomenkielistä varhaiskasvatusta. Opetussuunnitelman rakenne ja asioiden käsittelyjärjestys pohjautuu pääpiirteittäin valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Jämsän paikallisesti päätetyt käytänteet on eritelty perustetekstistä Jämsän logolla.
Kunta	Jämsä
Hyväksymispäivämäärä	16.6.2026
Julkaistu	21.8.2026

SISÄLTÖ

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava varhaiskasvatuksen suunnittelu.	1
1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.	2
1.2. Varhaiskasvatuksen paikallinen suunnittelu.	2
1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.	4
1.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	7
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet.	9
2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet.	9
2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.	12
2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua.	14
2.4. Arvoperusta.	16
2.5. Oppimiskäsitys.	19
2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus.	19
2.7. Laaja-alainen osaaminen.	20
2.7.1. Ajattelu ja oppiminen (001).	22
2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (002).	22
2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (003).	23
2.7.4. Monilukutaito (004).	23
2.7.5. Digitaalinen osaaminen (005).	23
2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen (006).	24
2.8. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	24
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.	25
3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet.	26
3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä.	28
3.1.2. Oppimiseen, leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö.	28
3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.	29
3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.	29
3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.	30
3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.	30
3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.	32
3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.	32
3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa.	33
3.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	34
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.	36

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys.	36
4.2. Pedagoginen dokumentointi.	38
4.3. Monipuoliset työtavat.	40
4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.	41
4.5. Oppimisen alueet.	43
4.5.1. Kielten rikas maailma (001).	44
4.5.2. Ilmaisun monet muodot (002).	46
4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme (003).	48
4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni (004).	51
4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn (005).	53
4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.	56
4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus.	58
4.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	59
5. Lapsen tuki.	60
5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut.	60
5.2. Yhteistyö tuen aikana.	62
5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö.	63
5.2.2. Monialainen yhteistyö.	64
5.2.3. Varhennettu oppivelvollisuus ja siihen liittyvä yhteistyö.	64
5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.	65
5.3.1. Yleinen tuki.	67
5.3.2. Tehostettu tuki.	67
5.3.3. Erityinen tuki.	68
5.3.4. Tuen muodot.	69
5.4. Lapsen tuen arviointi.	71
5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.	73
5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista.	75
5.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	77
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus.	79
6.1. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	79
7. Arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa.	80
7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen.	81
7.2. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	82

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava varhaiskasvatuksen suunnittelu

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan varhaiskasvatusta suunnitellaan, toteutetaan, arvioidaan ja kehitetään. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan tämän määräyksen mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki², on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten kehityksestä, oppimisesta ja hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen ohjausjärjestelmän tarkoituksena on varmistaa koulutuksellinen tasa-arvo ja laatu sekä luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Ohjausjärjestelmän säädöspohjan muodostavat varhaiskasvatuslaki ja -asetus, valtioneuvoston asetukset ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Ohjausjärjestelmän eri osat uudistuvat, jotta varhaiskasvatuksen järjestämisessä pystytään ottamaan huomioon muutokset varhaiskasvatusta ympäröivässä maailmassa ja vahvistamaan varhaiskasvatuksen tehtävää kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatus on tavoitteellista ja sitä suunnitellaan paikallisesti. Paikallista suunnittelua toteutetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrää varhaiskasvatuksen järjestämisestä sekä pedagogisista tavoitteista varhaiskasvatuksen pedagogisessa toiminnassa sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöistä⁵.

1 Varhaiskasvatuslaki (540/2018)

2 Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

3 Varhaiskasvatuslaki 3 §

4 HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatuslain muuttamisesta, s. 30–31

5 Varhaiskasvatuslaki 21 ja 23 §

1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁷.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä ja henkilöstöä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti tarkennettavia asioita, jotka ohjaavat varhaiskasvatuksen paikallista suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja kehittämistä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selvittää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan varhaiskasvatuksen järjestäjällä⁸ kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa, jos ei erikseen muuta mainita. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2. Varhaiskasvatuksen paikallinen suunnittelu

Varhaiskasvatuksen paikallisessa suunnittelussa on otettava huomioon tämän perusteasiakirjan määräykset ja sisällöt. Varhaiskasvatusta suunnitellaan siten, että suunnittelu ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Varhaiskasvatuksen järjestäminen sisältää varhaiskasvatuksen suunnittelun lisäksi varhaiskasvatuksen toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen. Paikallinen suunnittelu on strateginen ja pedagoginen työväline, joka tarkentaa varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaa ja toimipaikkojen työtä. Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi laatia tavoitteellisen varhaiskasvatuksen järjestämisen tueksi paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman⁹.

Paikallista suunnittelua tehdessä huomioidaan paikalliset erityispiirteet, eri toimintamuodot, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikallista suunnittelua voidaan tehdä eri varhaiskasvatuksen järjestäjien yhteistyönä. Paikallinen suunnittelu voi tarkentaa valtakunnallisia perusteita ja paikallisessa suunnittelussa tulee noudattaa lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämiä tavoitteita tai sisältöjä.

Varhaiskasvatuksen suunnittelussa otetaan huomioon paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma¹⁰
- kotoutumissuunnitelma¹¹
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹²

6 Varhaiskasvatuslaki 2 §

7 Varhaiskasvatuslaki 21 §

8 Varhaiskasvatuslaki 1 §

9 HE 111/2024 vp

10 Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

11 Laki kotoutumisen edistämisestä (681/2023) 16 § ja 18–23 §

12 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 5 b § ja Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 a §

- mahdollinen kestävän kehityksen suunnitelma ja kulttuurikasvatussuunnitelma.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä varmistaa ja antaa edellytykset varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnitella, toteuttaa, arvioida ja kehittää varhaiskasvatusta paikallisesti.

Lapsille ja huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin (ks. lisää arvioinnista luvussa 7). Lasten näkemykset on selvitettävä ja otettava huomioon¹³ varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä.

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajille annetaan mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja kehittämiseen. Paikallisen suunnittelun yhteydessä tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien asiantuntijoiden ja viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että paikallisessa suunnittelussa huomioidaan suomen kielellä, ruotsin kielellä ja saamen kielellä järjestettävä varhaiskasvatus¹⁴. Tarvittaessa varhaiskasvatuksen järjestäjä huomioi suunnittelussa myös muilla kielillä¹⁵ annettavan varhaiskasvatuksen.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁶. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁷ tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen¹⁸ tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatuksessa valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelmaa tarkennetaan paikallisella järjestäjäkohtaisella varhaiskasvatussuunnitelmalla. Jämsän varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan sekä kunnallista että yksityisiä varhaiskasvatuksen järjestäjiä ja toimintamuotoja koskevaksi asiakirjaksi, jonka rakenne ja asioiden käsittelyjärjestys pohjautuvat valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2022). Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan Jämsässä suomen kielellä ja sen julkaisutapa on sähköinen. Varhaiskasvatussuunnitelmasta käytetään tämän asiakirjan tekstissä yleisesti käytössä olevaa vasu -lyhennettä.

Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa täydennetään ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman eli ryhmävasun avulla. Ryhmävasu on muodoltaan sähköinen ja se toimii Daisy-ympäristössä. Ryhmävasu on tiimin työväline, jonka avulla varhaiskasvatusta suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan. Siihen kirjataan yksikön yhdessä sovitut arvot ja konkretisoidaan arvoperusteiden toteutuminen ja näkyminen lapsiryhmän arjessa kuten myös laaja-alaisen osaamisen edistäminen ja toimintakulttuuria ohjaavat periaatteet, joita arvioidaan ja tarvittaessa päivitetään toimintakauden aikana.

13 Varhaiskasvatuslaki 20 §

14 Varhaiskasvatuslaki 8 §

15 HE 40/2018

16 Varhaiskasvatuslaki 24 §

17 Varhaiskasvatuslaki 65–73 §

18 Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

Ryhmävasuun sisältyy tiimisopimus, johon kirjataan varhaiskasvatuksen arjen toteuttamisen periaatteita, kuten yhteistyökäytännöt, lasten osallisuuteen liittyvät asiat ja kuvausta pienryhmätöinnistä. Tiimisopimukseen kirjataan myös tulo- ja lähtötilanteisiin sekä perushoitotilanteisiin liittyvät toteuttamisen tavat. Pedagogisen dokumentoinnin ja suunnittelun sekä leikin ja monipuolisten oppimisympäristöjen toteutumisen suunnitelmat kirjataan tiimisopimukseen. Ryhmävasu on koottu lasten varhaiskasvatussuunnitelmien pohjalta, joka luo kokonaiskuvan lapsiryhmän lasten vahvuuksista ja mielenkiinnonkohteista, vasuihin kirjatusta tavoitteista sekä niihin liittyvistä menetelmistä. Ryhmävasusta käy ilmi jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja sovitut toimintatavat niihin vastaamiseksi. Ryhmävasu toimii myös perehdytyksen työkaluna uusille työntekijöille ja sijaisille.

Ryhmäkohtaisen kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman avulla on tarkoitus tuoda näkyväksi lapsiryhmän dynamiikkaa, lisätä fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta sekä ehkäistä kiusaamistilanteiden syntymistä. Yksikkökohtaisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tarkoituksena on suunnitelmallisesti edistää lapsiryhmän tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma tallennetaan Teamsiin.

Varhaiskasvatussuunnitelmatyöryhmässä (2022) on ollut edustus kaikista varhaiskasvatuksen ammattiryhmistä. Lisäksi työskentelyyn osallistui Jämsän seurakunnan ja Kuhmoisten kunnan edustaja. Työryhmän työskentelyä on ohjannut ohjausryhmä, johon on kuulunut varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen edustajia. Jämsän kaupungin varhaiskasvatuksen henkilöstö sekä sosiaali- ja terveysalan yhteiskumppanit ovat lukeneet ja kommentoineet paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Huoltajille on vuonna 2022 tehty kysely heidän osallisuudestaan ja yhteistyöstään varhaiskasvatuksessa. Lasten ajatuksia ja kokemuksia varhaiskasvatuksesta selvitetään keväällä tehtävän, kaikille yhteisen strukturoidun kyselyn avulla ja syyskaudella käytetään lapsiryhmien omiin tarpeisiin perustuvia kyselymateriaaleja.

Jämsän varhaiskasvatussuunnitelmaa on päivitetty toimintakaudella 2023-2024 sekä 2025-2026. Päivityksessä on otettu huomioon Opetushallituksen päivittyneitä tukimateriaaleja sekä kaupungin omia linjauksia ja varhaiskasvatuksen toimintatapoja. Vasun päivityksissä on hyödynnetty työtehtävissä vuosittain käytäviä pedagogisia keskusteluita. Henkilöstö osallistuu vuosittain arviointiprosessiin, jonka pohjalta suunnitellaan toimintakulttuurin ja rakenteiden kehittämistyötä ja tarkennetaan paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Jämsän paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma löytyy Jämsän kaupungin sivuilta: <https://jamsa.fi/varhaiskasvatuksen-ja-esiopetuksen-suunnitelmat/>

Jämsän varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa ovat ohjanneet:

[Jämsän kaupungin kotouttamisohjelma 2022-2025](#)

[Jämsän kaupungin visio ja strategia](#)

[Jämsän kaupungin esiopetussuunnitelma](#)

[Jämsän kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelma](#)

Varhaiskasvatussyksiköiden turvallisuussuunnitelmat

Varhaiskasvatuksen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma

Jämsän kaupungin henkilöstö- ja koulutussuunnitelmat

1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatus-, opetus- ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁹. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu²⁰ ja tarpeet. Lapsen mielipide

¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²⁰ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34

ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa²¹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista²².

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmien tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²³.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin²⁴ osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja²⁵ osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot²⁶.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²⁷. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁸. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy²⁹. Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti³⁰. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä

21 Varhaiskasvatuslaki 23 §

22 HE 148/2021, s. 34

23 Varhaiskasvatuslaki 23 §

24 Varhaiskasvatuslaki 23 §

25 Varhaiskasvatuslaki 15 d §

26 Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34

27 Terveystieteiden tutkimuskeskus (1326/2010) 8 §

28 Varhaiskasvatuslaki 41 §

29 Varhaiskasvatuslaki 23 §

30 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti pedagogiselle toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin, toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat pedagogiset tavoitteet toiminnalle sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot lapsen mahdollisesta lääkehoitosuunnitelmasta
- lapsen mielipiteet sekä henkilöstön ja huoltajan yhteisistä keskusteluista nousseet keskeiset näkemykset
- suunnitelman laatija ja suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä³¹. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä³² oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä³³.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan tässä luvussa ja muualla tässä perusteasiakirjassa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa paikallisesti lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen käytännöt.

JÄMSÄ

Jämsässä lapsen varhaiskasvatussuunnitelma (vasu) kirjataan Daisy-järjestelmään. Lapsen vasun laadinta alkaa huoltajien ja lapsen tulevan lapsiryhmän henkilöstön välisessä aloituskeskustelussa.

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan kaikille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa asiakkaina oleville lapsille. Lapsen vasu on pedagogisesti painottunut prosessi, jonka tarkoituksena on luoda tavoitteellisuutta ja suunnitelmallisuutta lapsen varhaiskasvatukseen. Lapsen vasu laaditaan 1–2 kuukauden kuluttua lapsen varhaiskasvatuksen aloituksesta. Perustellusta syystä, kuten lapsen tuen tarpeen arviointiin liittyvistä tekijöistä, lapsen varhaiskasvatuspäivien vähyydestä tai aikataulujen sovittamisen haasteellisuudesta johtuen,

³¹ Varhaiskasvatuslaki 40 §

³² Varhaiskasvatuslaki 41 §

³³ Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

vasukeskustelun aikataulua voidaan sovittaa. Vasukeskustelut käydään puolivuositain ja aina, kun lapsen kehityksen, kasvun ja oppimisen näkökulmasta se katsotaan tarpeelliseksi.

Lapsiryhmän varhaiskasvatuksen opettaja vastaa vasun laadinnasta ja arvioinnista. Varhaiskasvatuksen opettaja, varhaiskasvatuksen sosionomi tai lastenhoitaja käy vasukeskustelun huoltajien kanssa. Ennen vasukeskustelua tiimi käy yhdessä läpi lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista koskevat havainnot ja dokumentit. Tiimin tulee pohtia muun muassa lapsen vahvuuksia, mielenkiinnonkohteita, tuen ja oppimisen tarpeita ja niistä nousevia tavoitteita pedagogiselle toiminnalle. Lapsen ajatusten, toiveiden ja mielipiteiden kuuleminen on tärkeää, jotta lapsi pääsee osalliseksi vasuprosessiin. Tiimi sopii asiat, jotka käsitellään huoltajien kanssa vasukeskustelussa. Vasukeskustelun jälkeen tiimissä käsitellään lapsen vasuun kirjatut tavoitteet ja niihin liittyvät pedagogiset menetelmät. Tiimi suunnittelee yhdessä, kuinka nämä vasuun kirjatut tavoitteet ja menetelmät rakennetaan osaksi lapsen ja lapsiryhmän arkea. Tarvittaessa pedagoginen asiantuntija ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen vasukeskusteluun.

Perhepäivähoidossa olevien lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laatii perhepäivähoitaja pedagogisen asiantuntijan tuella. Tarvittaessa varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu perhepäivähoidon lasten vasukeskusteluun, jos arvioidaan, että lapsi tarvitsee vahvempaa tukea. Esiopetusta täydentävä varhaiskasvatus huomioidaan esiopetuksessa kirjattavissa suunnitelmissa, kuten lapsen esiopetussuunnitelmassa.

Lapsen tarvitsema tuki ja sen toteuttamisen tavat kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sen laatimiseen osallistuvat tarpeen mukaan varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä tarvittavat sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijat. Lapsen tuen kirjaamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Tarvittaessa lapselle laaditaan lääkehoitosuunnitelma osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja vastaa päiväkodeissa lapsen lääkehoitosuunnitelmasta. Täytetty lapsen lääkehoitosuunnitelma tuodaan tiedoksi ja allekirjoitettavaksi ryhmän varhaiskasvatuksen opettajalle ja aluepäällikölle tai pedagogiselle asiantuntijalle. Lapsen lääkehoitosuunnitelma arkistoidaan Daisy-järjestelmään. Perhepäivähoitaja vastaa perhepäivähoidossa olevan lapsen lääkehoitosuunnitelmasta. Perhepäivähoidossa täytetty lapsen lääkehoitosuunnitelma tuodaan aluepäällikön allekirjoitettavaksi. Hoidollisesta tuesta tarkemmin luvussa 5.

Lapsen vasua arvioidaan säännöllisesti, esimerkiksi päivittäisissä vanhempien kanssa käytävissä keskusteluissa, tiimipalaverissa sekä opettajien suunnitteluajalla, ja vähintään puolivuositain pidettävissä vasukeskusteluissa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään arvioinnin perusteella. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma arkistoidaan Daisy -järjestelmään. Lapsen siirtyessä yksiköstä toiseen Jämsän kaupungin sisällä, vasu siirtyy lapsen mukana Daisy-järjestelmässä. Jos lapsi muuttaa toiseen kuntaan, alkuperäinen vasu arkistoidaan siihen yksikköön, jossa se on tehty. Lapsen mukana uuteen kuntaan siirtyy paperinen versio.

1.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että paikallisessa suunnittelussa noudatetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Järjestäjä tarkentaa paikallisen suunnittelun avulla lain velvoittamista sekä tässä asiakirjassa määrittävistä asioista, sopii tarvittavien tahojen kanssa yhteisistä toimintatavoista ja konkretisoi varhaiskasvatuksen toteuttamista, arviointia ja kehittämistä toimipaikoissa. Paikallisen suunnittelun avulla järjestäjä huolehtii tavoitteellisen varhaiskasvatuksen toteutumisen edellytyksistä varhaiskasvatuksen toimipaikoissa ja lapsiryhmissä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään kunkin pääluvun lopussa, mitä varhaiskasvatuksen paikallisessa suunnittelussa tarkennetaan. Paikallisesti määritellään, mitkä asiat vaativat järjestäjän osalta myös päätöksen tekemistä.

Paikallista suunnittelua tehdessä varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa miten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määräystä toteutetaan. Paikallisesti tarkennetaan

- miten paikallisessa suunnittelussa huomioidaan suomen kielellä, ruotsin kielellä ja saamen kielellä järjestettävä varhaiskasvatus sekä tarvittaessa muilla kielillä annettava varhaiskasvatus
- millaista paikallisen suunnittelun rakennetta käytetään. Jos varhaiskasvatuksen järjestäjä laatii paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman, voi sen tehdä kokonaan tai osittain järjestäjä-, yksikkö-, toimipaikka-, ryhmä- tai toimintamuotokohtaisena tai alueellisina suunnitelmoina
- miten paikalliset erityispiirteet, varhaiskasvatuksen erilaiset järjestämisen tavat, kehittämisen tavoitteet sekä lapsia koskevat paikalliset suunnitelmat otetaan huomioon
- miten varhaiskasvatuksen järjestäjä varmistaa, että varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on edellytykset osallistua paikalliseen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen
- miten lapset ja huoltajat osallistuvat varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin toimipaikassa
- miten lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä selvitetään ja otetaan huomioon lapsen mielipide ja toivomukset
- miten huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen prosessi paikallisesta näkökulmasta. Järjestäjä määrittelee lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan, seurantaan ja arviointiin liittyvän yhteistyön ja vastuut varhaiskasvatuslain sekä tämän perusteasiakirjan mukaisesti. Lisäksi tarkennetaan, miten huoltajille annetaan mahdollisuus valmistautua keskusteluun hyvissä ajoin sekä miten lapsen näkemykset otetaan huomioon lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa
- miten yhteistyö toteutetaan esiopetuksen, perusopetuksen ja hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden sekä muiden tarvittavien yhteistyökumppaneiden kanssa
- varhaiskasvatuksen salassa pidettävien tietojen käsittelyyn ja säilyttämiseen liittyvät käytännöt
- varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt sekä niihin liittyvät yhteistyökäytännöt
- miten paikallisesta suunnittelusta viestitään.

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä ja eriarvoistumista. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä³⁴ sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina³⁵. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustlain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁶. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen³⁷ koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³⁸.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³⁹. Varhaiskasvatuksen valvontaviranomaisia⁴⁰ ovat kunnan tai kuntayhtymän järjestämän ja tuottaman varhaiskasvatuksen osalta Lupa- ja valvontavirasto. Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta⁴¹ vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, sekä Lupa- ja valvontavirasto. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ilmoitusvelvollisuus huomauttaa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa, ja ilmoituksen vastaanottaneen varhaiskasvatuksen toimipaikan toiminnasta vastaavan henkilön tulee viivytyksettä käynnistää tarvittavat toimet epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan poistamiseksi.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä⁴². Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet⁴³ perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatustlakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös

34 Varhaiskasvatustlaki 3 §

35 Varhaiskasvatustlaki 5 § 4 momentti

36 Varhaiskasvatustlaki 1 §

37 Varhaiskasvatustlaki 12 §

38 Varhaiskasvatustlaki 1 ja 12 §

39 Varhaiskasvatustlaki 5 § 2 momentti

40 Varhaiskasvatustlaki 50, 52 ja 53 §

41 Varhaiskasvatustlaki 50 ja 52 §

42 Varhaiskasvatustlaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

43 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

hallintolakia⁴⁴ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta⁴⁵. Suomen perustuslain⁴⁶ mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki⁴⁷, tasa-arvolaki⁴⁸, Euroopan ihmisoikeussopimus⁴⁹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁵⁰, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁵¹, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁵² sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁵³.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁵⁴, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁵⁵. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta. Varhaiskasvatuksen järjestäjän on tarpeen mukaan toimittava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa lapsen tarvitseman tuen ja palvelujen⁵⁶ kokonaisuuden arvioimiseksi, suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi (katso luku 3.3).

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatuslakia⁵⁷, sosiaalihuoltolakia⁵⁸, vammaispalvelulakia⁵⁹, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁶⁰ ja terveydenhuoltolakia⁶¹ sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen suunnittelun ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain⁶² mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;

44 Hallintolaki (434/2003)

45 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

46 Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

47 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

48 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

49 Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

50 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

51 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

52 YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

53 Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

54 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

55 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

56 Varhaiskasvatuslaki 7 §

57 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

58 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

59 Vammaispalvelulaki (675/2023)

60 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

61 Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

62 Varhaiskasvatuslaki 3 §

6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
10. toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille⁶³ varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa myös jo ennen kuin lapselle haetaan⁶⁴ varhaiskasvatuspaikkaa. Huoltajalle on annettava mahdollisuus⁶⁵ osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen. Lisäksi huoltajalle annetaan mahdollisuus saada tietoa lapsen varhaiskasvatuspäivästä. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁶⁶. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁶⁷. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu⁶⁸. Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä⁶⁹. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁷⁰. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁷¹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁷² suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1). Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä⁷³ opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta

63 Varhaiskasvatuslaki 16 §

64 Varhaiskasvatuslaki 17 §

65 Varhaiskasvatuslaki 20 §

66 Varhaiskasvatuslaki 7 §

67 Varhaiskasvatuslaki 10 §

68 Varhaiskasvatuslaki 11 §

69 Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

70 Varhaiskasvatuslaki 25 §

71 Varhaiskasvatuslaki 75 §

72 Varhaiskasvatuslaki 10 §

73 Varhaiskasvatuslaki 7 §

terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁷⁴.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatus

Jämsän varhaiskasvatuksen henkilöstön lakisääteisen ilmoitusvelvollisuuden toimintaohje ja lomake on tallennettu Teamsiin. Ilmoitus tehdään viipymättä tilanteissa, joissa toiminta ei ole varhaiskasvatuslain mukaista. Ilmoitus toimitetaan yksikön toiminnasta vastaavalle varhaiskasvatuksen aluepäällikölle, joka tiedottaa ilmoituksesta varhaiskasvatuspäällikköä. Aluepäällikkö aloittaa viipymättä toimenpiteet epäkohdan korjaamiseksi ja saa tarvittaessa apua varhaiskasvatuspäälliköltä. Ilmoituksen tehnyt työntekijä saa aluepäälliköltä tiedon tehdyistä korjaavista toimenpiteistä. Tarvittaessa varhaiskasvatuspäällikkö vie asian eteenpäin tiedoksi Lupa- ja valvontavirastolle tai sosiaali- ja terveysalan lupavirastolle. Huoltajia tiedotetaan vain, jos ilmoituksen johdosta toimintaa muutetaan ja muutoksella on erityistä merkitystä lapsen kasvun ja kehityksen kannalta.

Jämsän varhaiskasvatukseen työhön tuleva työntekijä tai muu toimintaan osallistuva henkilö, esimerkiksi opiskelija, sitoutuu noudattamaan salassapito- ja vaitiolovelvollisuutta palvelus- tai toimeksiantosuhteen aikana ja sen jälkeen sekä tietojen- ja tietojärjestelmien käyttöön liittyviä toimintaohjeita ja määräyksiä. Työntekijä allekirjoittaa käyttö- ja salassapitositoumuksen ja allekirjoitettua alkuperäistä kappaletta säilytetään tulosityksikön arkistossa työsuhteen keston ajan ja 10 vuotta palvelussuhteen päättymisestä.

2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta.⁷⁵ Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon varhaiskasvatusta suunniteltaessa ja tavoitteita täsmennettäessä. Varhaiskasvatuksen lapsiryhmät ja henkilöstörakenne⁷⁶ tulee muodostaa siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta⁷⁷ annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.

⁷⁴ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

⁷⁵ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁷⁶ Varhaiskasvatuslaki 34, 35 ja 38 §

⁷⁷ Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoittamiseen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁷⁸. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁷⁹.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁸⁰. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat, toteuttavat, arvioivat ja kehittävät toimintaa yhteistyössä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁸¹. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁸². Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁸³. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua⁸⁴ muita enemmän.

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa⁸⁵.

JÄMSÄ

78 Varhaiskasvatuslaki 34–38 §

79 Varhaiskasvatuslaki 25 §

80 Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

81 Varhaiskasvatuslaki 1 ja 38 §

82 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

83 Varhaiskasvatuslaki 38 §

84 Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

85 Varhaiskasvatuslaki 13 §

Jämsässä on tavoitteena tarjota perheille laadukkaita varhaiskasvatuspalveluja, jotka tukevat lasten ja perheiden hyvinvointia. Tarkoituksena on vastata perheiden varhaiskasvatustarpeeseen, muuttuviin elämäntilanteisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin. Lapsen etu on lähtökohtana lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa.

Jämsässä varhaiskasvatuksen järjestämisestä vastaa sivistystoimi. Varhaiskasvatusta toteutetaan kunnallisena päiväkoti- ja perhepäivähoitona. Perhepäivähoidon lapsien varahoito järjestetään Jämsässä päiväkodeissa. Vuorohoito järjestetään keskitetysti Jokivarren päiväkodissa. Jämsän kaupungin [Vuorohoidon linjaukset](#) määrittelevät vuorohoidon järjestämistä.

Seudullisessa yhteistyössä varhaiskasvatuskuntia ovat Jyväskylä, Hankasalmi, Laukaa, Luhanka, Muurame, Uurainen, Petäjävesi, Toivakka, Joutsa ja Saarijärvi. Huoltajat voivat varhaiskasvatuspaikkaa hakiessaan ilmaista toiveensa paikasta seudullisessa palvelualueopimuksessa oleviin kuntiin.

Esiopetus on osa varhaiskasvatusta. Sen järjestämistä ja toteuttamista säätelevät perusopetusta koskevat lait ja asetukset, varhaiskasvatustaki sekä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ja kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma. Jämsän kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelmassa kuvataan tarkemmin esiopetuksen toteuttamisen periaatteet. Lapsella on oikeus saada maksutonta esiopetusta oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna. Jämsässä esiopetusta järjestetään osana varhaiskasvatuspalveluita päiväkodeissa.

Varhaiskasvatuksen toimintavuoden loma-aikoina varhaiskasvatuspalvelut järjestetään päivystysluontoisesti. Päivystysjärjestelyt suunnitellaan tarpeen mukaan ja niistä tiedotetaan huoltajille hyvissä ajoin.

Varhaiskasvatuksen palveluohjauksesta vastaa kaksi palveluohjaajaa. Palveluohjauksen tarkoituksena on yhdessä perheen kanssa suunnitella lapsen varhaiskasvatusjärjestelyjä, antaa tietoa tarjolla olevista vaihtoehdoista, opastaa varhaiskasvatukseen hakemiseen ja varhaiskasvatuspaikan vaihtokseen liittyvissä kysymyksissä. *Palveluohjaajat tiedottavat huoltajia ja henkilöstöä varhaiskasvatukseen liittyvistä asioista ja hoitavat viestintää eri kanavien kautta. Palveluohjaus organisoii asiakaskyselyjä ja osallistuu varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseen.* Päiväkodeissa työskentelee varhaiskasvatuksen opettajia, varhaiskasvatuksen sosionomeja, varhaiskasvatuksen lastenhoitajia ja varhaiskasvatuksen avustajia, sekä varhaiskasvatuksen pedagogisia asiantuntijoita ja varhaiskasvatuksen erityisopettajia. Päiväkodeissa on lisäksi kiertäviä varhaiskasvatuksen opettajia ja lastenhoitajia, jotka sijaistavat lapsiryhmän työntekijöitä lyhytaikaisissa poissaoloissa. Jämsässä on varhaiskasvatustaki (2018) ja Valtioneuvoston asetuksen (753/2018) mukainen henkilöstörakenne ja ryhmärakenteet. Päiväkodeissa työntekijät toimivat joustavasti työpareina, kolmen työntekijän tiiminä tai näiden yhdistelminä. Kehityksen ja oppimisen tukea voidaan vahvistaa neljännellä kasvatusvastuullisella työntekijällä tai lapsiryhmää pienentämällä.

Perhepäivähoitajalla on hoidossaan enintään neljä lasta. Perhepäivähoito on kodinomaista, pienessä ryhmässä tapahtuvaa varhaiskasvatusta, jossa korostuu perushoito ja leikki.

2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltajan ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapsen kanssa. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Keskusteltaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntee jokainen lapsi ja

ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁸⁶.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia ja ennakoitavia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä⁸⁷.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatuksessa on tavoitteena luoda hyvä alku kasvun ja oppimisen polulle. Lapsen opinpolku alkaa perheen ja varhaiskasvatuspaikan henkilöstön tutustumisella toisiinsa, sekä perheen tutustumisella varhaiskasvatuspaikkaan. Tutustumiskäynneillä varhaiskasvatuksen henkilöstö kertoo huoltajille varhaiskasvatuksen tavoista ja käytänteistä sekä keskustelee huoltajan kanssa yhteistyöhön liittyvistä asioista. Lapsen varhaiskasvatuksen aloituksen yhteydessä käydään aloituskeskustelu, jonka tarkoituksena on tutustua lapseen, hänen tapoihinsa ja tottumuksiinsa, sekä kuulla huoltajien toiveita ja odotuksia. Aloituskeskustelu voidaan käydä joko lapsen kotona tai tulevassa varhaiskasvatuspaikassa.

Varhaiskasvatuksen aloitus on lapselle ja hänen huoltajilleen merkittävä elämänvaihe. Jämsän varhaiskasvatuksessa halutaan panostaa tähän tärkeään vaiheeseen. Mitä paremmin lapsen kasvu- ja kehitysympäristöissä tehdään yhteistyötä, sitä todennäköisemmin lapsen opinpolusta luodaan turvallinen, sujuva ja eheä. Ensimmäinen kontakti perheeseen ja lapseen luo pohjan lapsen opinpolulle ja elinikäiselle oppimiselle. Tällöin luodaan yhteinen näkemys lapsen kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen. Lapsi voi olla varhaiskasvatuksessa kahdessa kunnassa. Tällöin tehdään yhteistyötä eri varhaiskasvatuspaikkojen välillä huoltajien suostumuksella.

Lapsen siirtyminen varhaiskasvatusympäristöstä toiseen

Varhaiskasvatuksen aikana siirtymiä voi tulla lapsen siirtyessä päiväkodin sisällä ryhmästä toiseen, yksiköstä toiseen, perhepäivähoidosta päiväkotiin tai varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Huolellinen suunnittelu, aktiivinen vuoropuhelu ja tiedon kulku, sekä arviointi ovat tärkeällä sijalla turvatessamme mahdollisimman sujuvat siirtymävaiheet lapselle. Siirtopalaverissa ovat mukana lapsen huoltaja, lähettävän ja vastaanottavan tahon työntekijä, mahdollisesti lapsi ja tarvittaessa muu yhteistyökumppani. Siirtopalaveri voi olla osa lapsen vasukeskustelua tai erikseen järjestetty keskustelu. Mahdollisuuksien mukaan keskustelu voidaan käydä myös lapsen kotona. Siirtymävaiheissa korostuu hyvä yhteistyö huoltajien ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä. Päiväkodissa henkilöstö siirtää lapsen varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen kannalta välttämättömät tiedot tulevan ryhmän henkilöstölle.

⁸⁶ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

⁸⁷ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

Lapsen muuttaessa toiseen kuntaan siirretään huoltajien suostumuksella tuen kannalta välttämättömät asiat. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu tarvittaessa yhteistyöhön. Lapsen tuen taso voi olla eri kuntien välillä, koska hänen tuen tarpeensa voi näyttäytyä erilaiselta toisessa ympäristössä.

2.4. Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁸⁸, varhaiskasvatuslain⁸⁹ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia⁹⁰ koskevan yleissopimuksen mukaisesti.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdä, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseensä, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään. Henkilöstön tehtävänä on aktiivisesti puuttua kiusaamiseen, rasismiin ja väkivaltaan. Henkilöstö huolehtii, että jokainen lapsi kokee varhaiskasvatuksessa olonsa turvalliseksi, eikä tule ulossuljetuksi.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea⁹¹ varhaiskasvatuksessa. Lapsella on oikeus⁹² saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, vammasta, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

⁸⁸ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁸⁹ Varhaiskasvatuslaki 20 §

⁹⁰ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

⁹¹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁹² YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkömyksiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle⁹³. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunteita ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatuksen arvoperusta pohjautuu Jämsän kaupungin arvoihin, jotka ohjaavat toimintaamme. Arvoja ovat avoimuus, vastuullisuus, uudistuminen ja yhteistyö. (Jämsän kaupungin strategia 2025-2035) .

Arvoilla tarkoitetaan niitä ohjenuoria ja periaatteita, joiden tulisi näkyä kaupungin, työntekijöiden ja kuntalaisten päivittäisessä toiminnassa. Jämsän kaupungin arvot tehdään varhaiskasvatuksessa näkyviksi inklusio- ja lähipalveluperiaatetta noudattaen. Inklusio on arvoperustainen asia. Kyse on kaikkien lasten tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta, moninaisuuden arvostamisesta, osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä. (OKM 2021, 14.)

Henkilöstö pitää yllä arvokeskusteluja jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä. Huoltajien näkemykset tulevat esille päivittäisissä kohtaamisissa, vasukeskusteluissa ja heille suunnatuissa kyselyissä. Lasten ajatuksia varhaiskasvatuksesta saadaan selville käyttämällä lapsiryhmän tarpeisiin vastaavia kyselymateriaaleja ja kevätkaudella käytetään kaikille yhteistä, strukturoitua kyselylomaketta. Jämsän kaupungin arvojen lisäksi varhaiskasvatuksen arvoperusta nojaa valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, joita seuraavaksi kirjatut periaatteet täydentävät.

Lapsuuden itseisarvo

Henkilöstö luo omalla esimerkillään ilmapiirin, jossa on aikaa kuunnella sekä lasta että huoltajia, huomioida lapsen yksilölliset tarpeet ja pitää lasta sylissä. Lapselle osoitetaan ilmein, elein ja sanoin, että hän on ainutlaatuinen ja tärkeä. Lapsi on arvokas riippumatta ominaisuuksistaan, kyvyistään tai onnistumisistaan. Lapsi hyväksytään ilman suorituksia, eivätkä epäonnistumiset vähennä lapsen arvoa. Lapsen perustarpeista huolehditaan, lapsen osallisuutta ja kaverisuhteiden syntymistä tuetaan. Lapsesta välittämiseen liittyy myös rajojen asettaminen. Rajoja asetetaan lasta kunnioittaen lempeydellä ja rajojen asettamisen tulee tukea lapsen myönteistä kasvua ja kehitystä. Mitä pidät päiväkodista? - pelistä saatujen tietojen mukaan lapset ovat kokeneet tullessa kuunnelluiksi päiväkotiarjessa. Kuulemista vaikeuttaa lasten mielestä muun muassa melu.

Ihmisenä kasvaminen

Ihmisytyteen kasvamisessa lapsen tukena ovat välittävät ja luotettavat aikuiset, jotka omalla toiminnallaan ovat päivittäin hyvänä esimerkkinä. Varhaiskasvatuksen arjessa lapsia ohjataan toisten kunnioittavaan kohtamiseen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen ja

positiivisiin vuorovaikutustilanteisiin. Asioita käsitellään ja niistä keskustellaan lapsen ikätaso huomioiden.

Lapsi tuntee kuuluvansa ryhmään, jossa hänen on turvallista ilmaista tunteitaan. Häntä kannustetaan itsenäiseen ajatteluun, hyviin tapoihin ja rehellisyyteen. Myönteisellä ja kannustavalla otteella työntekijät ohjaavat lasta tunnistamaan omia vahvuuksiaan, opettelemaan toisen asemaan asettumista ja harjoittelemaan ristiriitatilanteiden ratkaisemista.

Arjessa harjoitellaan kaveritaitoja sekä tunne- ja vuorovaikutustaitoja, joiden tukena ovat monipuolisesti erilaiset menetelmät. Näitä voivat olla muun muassa lapsiryhmässä yhteisesti sovitut säännöt, kirjallisuus, roolileikit, draaman eri muodot esim. nukketeatteri, näytelmät. Leikki on tärkeä osa edellä mainittuja taitoja, sillä sen avulla voidaan opetella muun muassa pitkäjänteisyyttä, vuorottelua sekä neuvottelutaitoja. Leikin kautta voidaan turvallisesti harjoitella uusia taitoja aikuisen tukemana. Jämsän varhaiskasvatuksessa on käytössä [Jämsän varhaiskasvatuksen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma](#).

Lapsen oikeudet

Leikki on lapsen luontainen tapa toimia ja lapsi oppii leikkiessään. Lasten kyselyssä leikki nousi ylivoimaisesti mieluisimmaksi toiminnaksi. Lasten ja henkilöstön ideoista lähtevää opetuksellista leikkiä toteutetaan suunnitelmallisesti ryhmästä nousevien tarpeiden mukaan. Henkilöstö mahdollistaa lapsille rauhallisen leikkiympäristön ohjaten lapsia luovaan ja pitkäkestoiseen leikkiin olemalla läsnä ja lasten saatavilla. Säännöllinen päivärytmi ja yhteiset säännöt luovat turvallisuutta. Psyykkistä turvallisuutta lisää hyväksyvä, kannustava, lasta kuunteleva ja ymmärtävä yhteisö. Lapsella on oikeus näyttää kaikki tunteensa, olla oma itsensä ja kääntyä kaikissa tilanteissa työntekijöiden puoleen luottavaisin mielin.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Tiimissä sovitaan yhteiset toimintakäytännöt ryhmään, ne kirjataan tiimikirjaan ja niitä noudatetaan henkilöstön omista henkilökohtaisista asenteista tai vakaumuksista riippumatta. Tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta on tärkeää nähdä jokaisen lapsen ja perheen yksilöllisyys, tarpeet, mielenkiinnonkohteet ja edellytykset. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ei tarkoita, että kaikille lapsille ja perheille tarjotaan samaa. Jokainen varhaiskasvatusryhmä on ainutlaatuinen ja sen erityispiirteet tulee tunnistaa yhteisistä käytännöistä sovittaessa. Jokainen lapsi ja perhe kohdataan arvostaen ja kunnioittaen.

Jämsän varhaiskasvatusta toteutetaan inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Inklusion tavoitteena on lapsen hyvä arki, sekä oppimisen ilon löytyminen ja sen vahvistaminen. Toteutuakseen inklusio vaatii jatkuvaa pohdintaa sen taustalla vaikuttavien arvojen toteutumisesta käytännössä. Inklusio on jatkuva, koko ajan kehittyvä prosessi. Inklusiota ei nähdä vain didaktisena lähestymistapana tai keinona lisätä oppimisen tehokkuutta. Inklusio on arvo, josta keskustellaan jatkuvasti. Se on myös osa oppimista, jossa ongelmat ratkaistaan luovasti, ja jossa pyritään löytämään yhä parempia tapoja huomioida moninaisuus. (OKM 2021,16-17.)

Inklusiivisessa varhaiskasvatusympäristössä kaikilla lapsilla tulee olla keinoja saada äänensä kuuluviin ja kertoa iloistaan, mieltymyksistään, harmituksistaan, sekä mahdollisuus esittää myös kritiikkiä. Osallisuus, sosiaalinen osallisuus ja yhteenkuuluvuus kuuluvat inklusion käsitteeseen. Osallisuudessa painottuu lapsen ja henkilöstön välinen vuorovaikutus, koska siihen kuuluu lapsen mahdollisuus vaikuttaa toimintaansa ja toimintaympäristöihinsä. (OKM 2021, 16–17.) Inklusiivisessa kasvatuksessa henkilöstön tehtävänä on etsiä sopivia opetusmenetelmiä ja mukauttaa opetusta. Kaikkien lasten oppimista edistetään monipuolisella ja rikkaalla oppimisympäristöllä, jossa keskeisintä on lasten ja henkilöstön välinen vuorovaikutus.

Perheiden monimuotoisuus

Hyvän yhteistyön ytimenä on molemminpuolinen kunnioitus ja avoin keskustelu, johon liittyy ehdoton vaitiolovelvollisuus. Jämsän varhaiskasvatuksessa huoltajien ja henkilöstön välille luodaan luottamuksellinen suhde jo varhaiskasvatuspolun alkaessa. Lapsille ja perheille

annetaan mahdollisuus kertoa omasta taustastaan, ryhmässä keskustellaan perheiden monimuotoisuudesta ja etsitään vastauksia lapsilta tuleviin vaikeisiin kysymyksiin.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Jämsän varhaiskasvatuksessa tunnistetaan kestävä kehityksen välttämättömyys ja ohjataan lapsia toimimaan sen mukaan. Toimintaympäristöä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Lelujen, pelien ja materiaalien hankinnoissa käytetään harkintaa ja toiminnassa hyödynnetään kierrätys- ja luonnonmateriaaleja. Materiaaleja ja leluja käytetään sekä säilytetään vastuullisesti. Tilojen siisteydestä ja tavaroiden paikalleen laittamisesta huolehditaan yhdessä. Arjen rutiinit lepo, ravinto, liikkuminen sekä ulkoilu luovat turvallisuutta ja vahvistavat hyvinvointia. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettelu kuuluvat päivittäiseen toimintaan. Henkilöstö toimii tässä mallina lapsille.

2.5. Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuessa, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjaukselta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatuskäytännön lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatustieteeseen ja varhaiskasvatustieteeseen perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁹⁴.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeitä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoitetaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetuksessa huomioidaan lapsille luontainen uteliaisuus ja tutkimisen halu. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7. Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvamisen, opiskelu, työnteke sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisessa suunnittelussa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

JÄMSÄ

Varhaiskasvatus rakentuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Nämä varhaiskasvatuksen ulottuvuudet painottuvat eri tavoin eri-ikäisillä lapsilla. Samoin niiden merkitys vaihtelee erilaisissa tilanteissa. Mitä pienempi lapsi on, sitä suurempi osa henkilöstön ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta tapahtuu perushoitotilanteissa. Arjen tilanteilla ja niiden huomioimisella oppimisen ja kehityksen näkökulmasta on tärkeä merkitys.

Jokainen Jämsän varhaiskasvatusyksikkö on osa omaa lähiympäristöään ja tutustuu siihen ja sen toimijoihin. **Kulttuurista monimuotoisuutta** hyödynnetään jokaisella varhaiskasvatusalueella eri tavoin lähiympäristön tarjoamilla vaihtoehdoilla. Päiväkodissa voidaan esimerkiksi viettää isovanhempien ja/tai lapselle tärkeän ihmisen päiviä, tutustutaan ryhmissä olevien lasten erilaisiin kulttuureihin, käydään vierailuilla vanhusten hoitolaitoksissa, perheiden kotiympäristöissä tai vanhempien työpaikoilla.

Tunnetaitojen kehittämisellä on pitkäkestoisia vaikutuksia, joita työntekijät tukevat jo varhaisesta lapsuudesta alkaen. Varhaiskasvatuksessa tunnetaitojen opettelu ja tukeminen auttavat lasta sosiaalisissa toiminnoissa sekä käyttäytymisen säätelyssä. Työntekijät auttavat lasta tunteiden nimeämisessä, niiden havaitsemisessa ja tiedostamisessa ikätason huomioiden. Päivittäisissä toiminnoissa lasta autetaan ilmaisemaan sekä sanoittamaan tunteitaan ja tarpeitaan, hankalien tilanteiden sanoittaminen on erityisen tärkeässä roolissa.

Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys lapsen identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Lapset harjoittelevat kehittyviä vuorovaikutustaitojaan niin ryhmässä muiden lasten kanssa kuin työntekijöiden kanssa. Haastavat kasvatustilanteet vaikuttavat lapsen minäkuvan kehittymiseen (OPH), jolloin on ensiarvoisen tärkeää kiinnittää huomiota henkilökunnan omaan toimintaan ja esimerkin vaikutukseen varhaiskasvatuksessa. Turvallinen ja hyväksyvä ilmapiiri luo hyvän edellytyksen myönteiselle vuorovaikutukselle. Jämsässä panostetaan hyvään tiimin vuorovaikutusilmapiiriin.

Lapsen turvallisuus otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon toiminnan suunnittelussa, niin fyysinen kuin psyykinen turvallisuus ovat erittäin tärkeitä. Lapsen kanssa opetellaan turvataitoja, joiden avulla hänen itsemääräämisoikeuttaan sekä itsearvostustaan vahvistetaan. Henkilöstö toteuttaa kehotunnekasvatusta sisältäen iänmukaisesti lapsen tunne- ja turvataitoja. Kehotunnekasvatus sisältää tietoa kehosta, tunteista ja oikeuksista. Sen avulla tuetaan lasta ymmärtämään oman kehon tärkeys ja arvokkuus. Kehotunnekasvatus vahvistaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja halua pitää itsestä huolta. Kehotunnekasvatuksesta lisää tarkemmin kappaleessa 4.5. oppimisen alueet.

Jämsän varhaiskasvatuksessa tunne-, vuorovaikutus- ja turvataitojen opetteluun tukena käytetään monenlaisia materiaaleja ja menetelmiä, kuten tunnekortteja, pelejä, lastenkirjallisuutta (Molli-, Fanny-, Piki- ym.), ammattikirjallisuutta (Turvataitoja lapsille) sekä digitaalisia materiaaleja.

Ruokakasvatuksen tavoitteena ovat lapsilähtöisyys ja lapsen osallistaminen omaan ruokaoppimiseensa. Ruokakasvatuksessa on merkityksellistä lapsen ruoka-aistimukset ja lapsia

rohkaistaan niiden ilmaisemiseen. Lapsia rohkaistaan tekemään ja tutkimaan ruokaan liittyviä asioita.

Jämsän varhaiskasvatuksessa on käytössä [Sapere-ruokakasvatusmenetelmä](#), jonka avulla opetetaan lapsille terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä taitoja ja asenteita. Menetelmässä ruokaa tarkastellaan lapsilähtöisestä näkökulmasta: ruuasta opitaan yhdessä aistimalla, tutkimalla, kokeilemalla, ihmettelemällä ja leikkimällä. Ruokamaailmaan suuntautuva tutkiva oppiminen kehittää lapsen ruokapuhetta ja kielellisiä valmiuksia. ([Varhaiskasvatuksen ruokailusuositukset](#))

Digitaalisuus on osa jokapäiväistä elämää. Varhaiskasvatuksessa digitaalisuus on mukana johtamisessa, varhaiskasvatuksen järjestämisessä ja organisoinnissa. Digitaalisuuden avulla helpotetaan kodin ja varhaiskasvatuksen välistä viestintää. Digitaalisuus näkyy varhaiskasvatussuunnitelmatyössä ja varhaiskasvatuksen pedagogisessa toiminnassa.

Lasten kanssa tutustutaan monipuolisiin teknologian käyttömahdollisuuksiin, ja heille annetaan mahdollisuus itse tutkia maailmaa digitaalisten välineiden, kuten tablettien avulla. Laitteet ovat luonteva osa oppimisympäristöä ja ne ymmärretään sekä oppimisen kohteiksi että välineiksi. Työntekijät huolehtivat siitä, että laitteet ja välineet ovat lasten saatavilla. Mediaturvataitoja edistetään harjoittelemalla median sisältöjen ja palveluiden turvallista ja hyvinvointia tukevaa käyttöä. Lapsille opetetaan, miten toimia, jos he kohtaavat mediassa pelottavia sisältöjä tai jos muut median käyttäjät toimivat loukkaavasti.

2.7.1. Ajattelu ja oppiminen (001)

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoita ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään erilaisia ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (002)

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida ja pohtia omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyvin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan

tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (003)

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikkumisen ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, ymmärtämään, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

2.7.4. Monilukutaito (004)

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

2.7.5. Digitaalinen osaaminen (005)

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen (006)

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa omaaloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

2.8. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Suunniteltaessa varhaiskasvatusta paikallisesti keskustellaan siitä, mitä tässä luvussa määrätty varhaiskasvatuksen tehtävät ja yleiset tavoitteet (luvut 2.1–2.3 ja 2.6) merkitsevät ja miten varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta voidaan huolehtia eri toimintamuodoissa. Lisäksi paikallisesti keskustellaan miten arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5) ja laaja-alainen osaaminen (luku 2.7) huomioidaan paikallisessa suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.

Paikallisesti tarkennetaan lisäksi

- varhaiskasvatuksen järjestäminen ja eri toimintamuodot sekä niiden välinen yhteistyö paikallisesta näkökulmasta
- miten neuvontaa ja ohjausta tarjotaan huoltajille heidän käytettävissään olevista varhaiskasvatuspalveluista
- periaatteet, joilla lapsiryhmät muodostetaan
- siirtymäkäytännöt, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, siirtyy varhaiskasvatuksen aikana toiseen ryhmään tai toiseen toimipaikkaan sekä lapsen siirtyessä esiopetukseen tai toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaan.

Tämän luvun sisältöjä ja tavoitteita syvennetään seuraavissa luvuissa, joissa käsitellään toimintakulttuuria, pedagogisen toiminnan suunnittelua, toteuttamista ja arviointia sekä lapsen tukea.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnistetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria⁹⁵ kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatuksessa toimintakulttuurin kehittäminen pohjautuu yhteiseen ja jaettuun johtamistyöhön. Se on tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa. Varhaiskasvatuksen johtajuutta on jaettu Jämsän varhaiskasvatusalueilla aluepäällikön ja pedagogisen asiantuntijan kesken. Aluepäällikön tehtävät liittyvät henkilöstö- ja talousjohtamiseen ja pedagogisen asiantuntijan työpanos suuntautuu pedagogiikan johtamiseen. Pedagoginen johtaminen on työn rakenteiden kehittämistä, pedagogisen keskustelun ja tiedon ylläpitämistä, osaamisen jakamista ja vahvistamista työyhteisöissä, yhteisöllisyyden vahvistamista, sekä toiminnan kehittämistä ja arviointia.

3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti⁹⁶.

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatuksessa on tavoitteena luoda **toimintakulttuuri**, joka mahdollistaa jokaisen lapsen osallistumisen varhaiskasvatukseen omana ainutlaatuisena yksilönä. Lapsen hyvinvointi ja sujuva arki luovat edellytykset lapsen kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin luodaan käytäntöjä, jotka takaavat laadukkaan pedagogiikan ja antavat mahdollisuuksia vastata lasten ja perheiden tarpeisiin, toiveisiin ja odotuksiin.

⁹⁶ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

Toimintakulttuuria arvioidaan ja kehitetään tiimi- ja yksikköpalavereissa, pedakahviloissa ja perhepäivähoidon työiloissa. Lisäksi kehittämistyötä tehdään koulutuksellisissa alueilloissa, yksiköiden suunnittelupäivillä sekä henkilöstön kehityskeskusteluissa. Varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen on laadittu vuosikellot, joihin on aikataulutettu varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kannalta keskeisiä suunnittelun ja arvioinnin tehtäviä. Varhaiskasvatuksen vuosikellon tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen suunnittelu-, arviointi-, ja kehittämistyötä ja luoda yhtenäisiä rakenteita arviointiin.

Lapsen kokemusmaailman selvittämisellä on tärkeä merkitys **osallisuuden** ja laadukkaan varhaiskasvatustoiminnan kannalta. On keskeistä, että jokainen lapsi nähdään arvokkaana omana itsenään, lapsen myönteistä käsitystä itsestään ja muista tuetaan. Pienten lasten kohdalla osallisuus painottuu arjen tilanteisiin. Olemalla lapselle läsnä kuullen, nähden ja olemalla kiinnostunut lapselle merkityksellisistä asioista lapsi saa tunteen siitä, että hän on tärkeä osa yhteisöä. Arjen osallisuus ja vaikuttaminen tapahtuvat pienillä lapsilla suureksi osaksi ruokailuissa, pukemistilanteissa, ulkoiluissa ja päivälevolla. Näissä hetkissä lapsen tarpeet, toiveet ja mielipide on tärkeää ottaa huomioon. Lapsi on osa varhaiskasvatuksen yhteisöä ja hän kasvaa vähitellen oppimaan, mistä kaikesta hän voi olla osallinen. Lapsilla on yksilölliset taidot, valmiudet ja kyvyt toimia ympäristössä ja olla osallinen. Henkilöstön on huomioitava lasten yksilöllisyys ja luotava kaikille lapsille mahdollisuuksia päästä osalliseksi ryhmään, sekä antaa heille keinoja vaikuttaa.

Lasten toimintaa havainnoidaan ja dokumentoidaan. Heidän ideoistaan, aloitteistaan ja mielipiteistään keskustellaan toimintakulttuurin arvioimiseksi ja kehittämiseksi päivittäin. Tavoitteena on tunnistaa kunkin lapsen ominainen tapa toimia ja oppia. Havainnointi vaatii työntekijältä aitoa läsnäoloa ja ihmettelyä, jotta on mahdollista selvittää lapsen vahvuuksia, mielenkiinnonkohteita, tapoja toimia, tarpeita ja taitotasoa. Havainnoinnin tukena voidaan käyttää esimerkiksi valmiita lomakkeita, videotointia, äänittämistä, tarkistuslistoja tai kuvioita (sosiogrammi). Havainnoinnissa syntyviä dokumentteja käytetään arvioinnissa ja huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Havainnoinnin ja keskustelujen lisäksi arvioinnin välineenä käytetään Mitä pidät päiväkodista? –peliä ja lapsen vasua. Lapsen vasu laaditaan tiiviissä yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa ja tarvittaessa moniammatillisesti. Huoltajilla on merkittävä rooli oman lapsensa asiantuntijoina. Toimintakulttuuria arvioidessa kuullaan myös huoltajien näkemyksiä, joita selvitetään vuosittaisilla sähköisillä kyselylomakkeilla, vasukeskusteluissa ja päivittäisissä keskusteluissa tuonti- ja hakutilanteissa.

Valtakunnallisen linjauksen mukaisesti oman toimintakulttuurin kehittämisen kannalta keskeistä on, että työyhteisössä keskustellaan yhteisesti yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista ja arvoista. On hyvä pohtia, millä tavalla asennoidutaan kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen sekä sukupuoleen. Millä tavalla moninaisuuteen liittyvät asenteet näyttäytyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Työntekijöiden positiivisella vuorovaikutuksella ja esimerkillä tuetaan ja rohkaistaan lapsia tekemään itsenäisiä valintoja eri toiminnoissa ilman sidonnaisuuksia tai ennakkopäätöksiä liittyen sukupuoliin tai sukupuolirooleihin. Työntekijät puuttuvat lapsia eriarvoistavaan toimintaan selkeästi ja johdonmukaisesti.

Yhteisten arvokeskustelun jälkeen tasa-arvon- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tekeminen Jämsässä toteutetaan pääsääntöisesti *yksiköittäin* ja perhepäivähoidossa alueellisesti. Jokaisessa ryhmässä ja perhepäivähoitoalueella voi ilmetä erilaisia kehittämistä vaativia toimintoja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta.

Jämsän varhaiskasvatuksessa on käytössä arviointityökaluina Läheisyyden kehät ja *kaikille yhteinen, keväisin tehtävä strukturoitu kysely sekä ryhmien omiin tarpeisiin vastaavat kyselymateriaalit*, jotka toimivat myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden selvitystyökaluina. Työntekijöiden käytettävissä on myös muita arviointityökaluja, joiden avulla toimintoja voidaan peilata [tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi](#). Tällainen on esimerkiksi leikkipisteiden havainnointikaavake, jolla arvioidaan oman ryhmän leikkipisteitä.

Toimintakulttuuria kehitettäessä on tärkeää panostaa yhteisön **hyvinvointiin**. Sujuva, ennustettava ja **turvallinen arki** tukee lasten hyvinvointia. Tunne- ja turvataitojen opettelu on osa hyvinvointiosaamista. Tunne- ja turvataitokasvatus on lasten omien voimavarojen ja selviytymiskeinojen laaja-alaista vahvistamista. Tunne- ja turvataitokasvatuksella edistetään lasten itsearvostusta ja itseluottamusta, tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä hyviä kaverisuhteita.

Tunne- ja vuorovaikutustaitoja opetellaan ensisijaisesti arjen kohtaamisissa. Oppimisen tukena käytetään soveltuvia materiaaleja ja menetelmiä. Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua ehkäistään vahvistamalla lasten taitoja puolustaa itseään ja pitää huolta rajoistaan kiusaamisen, väkivallan, hokuttelun ja ahdistelun tilanteissa. Vastuu lasten turvallisuudesta on aina työntekijöillä, ja siksi lapsia ohjataan kääntymään huolissaan turvallisten aikuisten puoleen.

Varhaiskasvatuksessa henkilöstö tunnistaa kiusaamisen eri ilmenemismuodot, sekä puuttuu kiusaamiseen välittömästi. Lähtökohtana on käyttäytymisen ohjaaminen myönteiseen suuntaan lämpimässä ja turallisessa ilmapiirissä. Henkilöstöä ohjaa tässä työssä Jämsän varhaiskasvatuksen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Kiusaamista ilmiönä käsitellään yhdessä lasten kanssa. Ristiriitatilanteet sovitellaan lasten kanssa aikuisen tuella ja riitatilanteet nähdään mahdollisuutena oppia yhdessä toimimisen taitoja. Jämsässä tehdään myöskin ryhmäkohtaiset kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmat toimintakausittain. *Ryhmäkohtainen kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma on suunnitelma lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä ja se tallennetaan Teamsiin.*

Jämsän varhaiskasvatuksessa henkilöstöä on koulutettu ja koulutetaan Avekki-toimintatapamalliin. Siinä korostuvat yhteisöllisyyden, ennaltaehkäisyn, ennakkoinnin, vuorovaikutuksen, turvallisen hallinnan ja jälkiselvittelyn näkökulmat turvallisen arjen perustana. Avekki-koulutuksista ja ylläpidosta vastaavat Avekki-kouluttajakoulutuksen käyneet varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja perusopetuksen lehtori yhteistyössä. Lapsen fyysinen rajoittaminen on aina viimeinen keino. Tilanteen vaatiessa henkilökunta voi hätävarjelun nojalla turvautua lapsen fyysiseen turvalliseen hallintaan Avekin ohjaamalla tavalla. Lapsen vasaun ei voida ennalta sopia fyysisen hallinnan keinoista. Varhaiskasvatuksen Teams-työtilasta, tunne- ja vuorovaikutus- kanavalta löytyy lapsen haastavan käytöksen kohtaamiseen työohjeita.

Lapsen väkivaltaisesta käyttäytymisestä ollaan aina yhteydessä huoltajiin. Väkivaltaisesta käyttäytymisestä työntekijöitä kohtaan tehdään työturvallisuusilmoitus. Lasten välisistä väkivaltatilanteista tehdään ilmoitus kiusaamis- ja väkivaltalomakkeella varhaiskasvatustalouden aluepäällikölle. Lomakkeisiin kuvataan tarkasti tilanteen tapahtumat. Kiusaamistilanteita tarkastellaan vuosittain koko kunnan tasolla sivistyslautakunnan kokouksissa.

3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyYTEEN sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

3.1.2. Oppimiseen, leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä oppimisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialueille,

kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁹⁷ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa varhaiskasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁹⁸. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

97 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

98 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁹⁹. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa, syrjintää eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö¹⁰⁰. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti

⁹⁹ Varhaiskasvatuslaki 10 §

¹⁰⁰ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesääätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava saavutettavuus, lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

JÄMSÄ

Varhaiskasvatusympäristö käsittää kolme toisiinsa kiinteästi liittyvää ympäristöä: fyysisen lähiympäristön, psyykkisen ilmapiirin sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen. Varhaiskasvatuksessa pedagogiikka on se, joka tekee ympäristöistä oppimisympäristöjä. Myös tieto- ja viestintäteknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Hyvinvointia ja oppimista tukeva, inklusiivinen oppimisympäristö tarjoaa jokaiselle lapselle mahdollisuuden toimia omien edellytystensä mukaisesti. Oppimisympäristön rakentamisessa otetaan huomioon lapsen etu ja tarpeet. Työntekijöillä on varhaiskasvatuksessa vastuu ja velvollisuus edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista kaikissa ympäristöissä ja tilanteissa, joissa lapsen kanssa toimitaan päivän aikana. Oppimisympäristöissä tuodaan myös esille lasten kieli- ja kulttuuritaustat.

Jämsän varhaiskasvatuksessa pedagogiikka ja toiminnalle asetetut tavoitteet määrittävät sitä, millaisiksi fyysiset tilat muokataan. Työntekijät muokkaavat tiloja lasten tarpeiden, toiveiden ja kokemusten pohjalta. Fyysistä tilaa rakennetaan ja muovataan pedagogiikan mukaiseksi, jotta se tukee kaikkien lasten kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ideoiden, toiveiden, ajatusten ja tarpeiden huomioon ottamisen. Lasten osallisuus näkyy ympäristön rakentamisessa muun muassa lasten leikeissä ja leikkitilojen rakentamisessa tai lasten tuottamana taiteena seinillä. Tavarat ja materiaalit tulee olla lasten tasolla ja saatavilla. Esimerkiksi liikuntavälineet voivat olla esillä ja saatavilla kaiken aikaa.

Tavaroiden saatavuutta pohditaan jokaisen lapsen näkökulmasta. Lasten kanssa keskustellaan varhaiskasvatuksen toimintatavoista ja käytännöistä. Lapset saavat ideoida itse esimerkiksi

leikin valintaan, leikin jatkamiseen tai lopettamiseen liittyvistä asioista. Lasten osallisuus oppimisympäristön rakentamisessa motivoi ja sitouttaa lapsia toimintaan. Fyysisen toimintaympäristön turvallisuus ja siisteys on työntekijöiden vastuulla. Työntekijät opettavat lapsia pitämään huolta ympäristön esteettisyydestä ja toimivuudesta: tavarat siivotaan ja palautetaan käytön jälkeen niille kuuluville paikoille. Fyysistä ympäristöä muokataan tarpeen mukaan täydentäen tai karsien huomioiden yksittäisten lasten ja ryhmän tarpeet. Ympäristöä rakennetaan leikkimiseen, tutkimiseen ja kokeiluun houkuttelevaksi. Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään lähiympäristöä, muun muassa leikkipuistoja, puistoja, metsää, jokimaisemaa ja rakennettua ympäristöä, sekä kirjasto- ja kulttuuripalveluja. Uutta teknologiaa hyödynnetään yhtenä oppimisympäristönä. Lasten kanssa käytetään esimerkiksi videoita, sekä erilaisia digitaalisia sovelluksia ja ohjelmia. Hyvien käytäntöjen jakamiseen pyritään luomaan tilaa ja mahdollisuuksia. Oppimisympäristöjen toimivuutta arvioidaan jatkuvasti tiimi- ja yksikköpalaverissa.

Psyykkinen oppimisympäristö muodostuu tiedoista ja taidoista sekä tunteista, motivaatiosta ja tunnelmasta. Psyykkinen turvallisuus, osallisuuden kokemus, yhteisöllisyys ja ryhmään kuulumisen tunne, kokemus avun ja tuen saamisesta ja arvostuksesta ovat osa tätä oppimisympäristöä. Psyykkinen oppimisympäristö rakentuu muun muassa sensitiivisestä kohtaamisesta ja ohjauksesta, lasta kunnioittavasta, kuulevasta ja lämpimästä vuorovaikutuksesta. Psyykkistä turvallisuutta luovat lasten vahvuuksien huomioiminen, kunnioitus, empaattisuus, kannustus. Myös toiminnan selkeä ohjaus, struktuuri ja lasten motivointi ovat osa psyykkisesti turvallista oppimisympäristöä.

Sosiaalinen oppimisympäristö muodostuu yhteisön yhteisestä tekemisestä. Merkittävä tekijä sosiaalisessa oppimisympäristössä on lasten ja henkilöstön välinen vuorovaikutus ja sen laatu. Henkilöstön tapa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille siitä, miten toinen ihminen kohdataan arvostavasti ja kunnioittavasti. Tärkeää on myös se, miten lapset viestivät keskenään sekä millaisia sanoja ryhmässä käytetään. Sosiaaliseen oppimisympäristöön liittyvät jokaisen ryhmän jäsenen eleet, ilmeet, äänenpainot ja asennot vuorovaikutuksessa. Yhteisön käytänteet ja vuorovaikutus muokkaavat jokaisessa hetkessä sosiaalista oppimisympäristöä. Työntekijät kohtaavat lapset sensitiivisesti. Sanalliset ja sanattomat viestit ovat yhdenmukaisia. Ryhmän yhteiset säännöt ja sopimukset laaditaan lasten kanssa, lasten ikätaso huomioiden. Niitä opetellaan ja palautetaan lasten mieliin säännöllisesti ja ne ovat kuvina nähtävillä ryhmän seinillä. Sääntöjen ja sopimusten noudattamisesta annetaan lapsille positiivista palautetta. Ristiriitatilanteissa työntekijät toimivat puolueettomina sovittelijoina arvioimatta tilannetta omista lähtökohdistaan. Työntekijöiden tulee luottaa lasten kykyyn löytää ratkaisuja ja tukea lapsia ratkaisun tekemisessä. Työntekijöiden vastuulla on huolehtia siitä, että ratkaisu ei loukkaa tai nolaa ketään, eikä ole hyvien tapojen vastainen.

3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä¹⁰¹.

3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa¹⁰². Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Perusteasiakirjaan kirjatusta arvoista, tavoitteista ja toteuttamisesta keskustellaan yhdessä huoltajan kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten

¹⁰¹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

¹⁰² Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi¹⁰³.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua¹⁰⁴ lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään saavutettavia digitaalisia palveluja. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

JÄMSÄ

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on varhaiskasvatuksessa tärkeä merkitys. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja työntekijöiden yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin edistämiseen. Jämsän varhaiskasvatuksessa yhteistyö huoltajien kanssa alkaa varhaiskasvatuspaikan vastaanottamisen jälkeen. Aloituskeskustelussa lapsi, huoltajat ja varhaiskasvatuspaikan työntekijä tutustuvat toinen toisiinsa. Päiväkotiryhmän työntekijä tai perhepäivähoitaja keskustelevat lapsen varhaiskasvatukseen ja yhteistyöhön liittyvistä asioista.

Kasvatusyhteistyö huoltajien kanssa on jatkuvaa päivittäisissä kohtaamisissa sekä vasukeskusteluissa. Avoimen, tiiviin ja lapsen etua ajavan yhteistyön luominen huoltajien kanssa on tärkeää. Lapselle laaditaan yhdessä huoltajien kanssa henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma sähköiseen Daisy-järjestelmään. Monialaisen yhteistyön tavoitteena on tukea lapsen kasvua ja kehitystä, varhaisen tuen tarpeen tunnistamista sekä johdonmukaisen jatkumon rakentamista varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Varhaiskasvatuksessa sitä tukee hyvä yhteistyö huoltajien kanssa. Yhteistyötä arvioidaan huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa, vanhempainilloissa sekä huoltajille suunnatuissa kyselyissä.

3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet¹⁰⁵. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä¹⁰⁶.

103 Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

104 Varhaiskasvatustilain 20 §

105 Varhaiskasvatustilain 7 §

106 Varhaiskasvatustilain 7 §

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa¹⁰⁷.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä¹⁰⁸.

JÄMSÄ

Monialaisen yhteistyön tavoitteena on tukea lapsen kasvua ja kehitystä, varhaisen tuen tarpeen tunnistamista sekä johdonmukaisen jatkumon rakentamista varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Varhaiskasvatuksessa sitä tukee hyvä yhteistyö huoltajien kanssa. Jämsän sosiaalipalvelut sekä osa terveyspalveluista ja perhepalvelukeskuksen palveluista ovat siirtyneet hyvinvointialueen järjestämiksi. Jämsän varhaiskasvatus tekee monialaista yhteistyötä Keski-Suomen hyvinvointialueen lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveyspalveluiden kanssa. Varhaiskasvatuksen ja terveydenhuollon välisiä yhteistyön muotoja ovat muun muassa neljä- ja viisivuotiaiden kehitysarviointien tiedonsiirrot neuvolaan ja muut tarvittavat yhteistyöpalaverit. Yhteistyökumppaneita ovat myös yksityiset terapiapalvelut, tulkkipalvelut ja Jämsän seurakunta. Ammatillista kehittymistä tukevaa yhteistyötä ja koulutusta järjestetään vuosittain kasvattajille ja yhteistyökumppaneille. Yhteistyötä arvioidaan sosiaali- ja terveydenhuollon ja varhaiskasvatuksen vuosittaisessa yhteistyöpalaverissa.

3.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan

- varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja toteuttaminen sekä arvioinnin käytännöt
- inklusiivisten toimintatapojen kehittäminen ja toteuttaminen
- varhaiskasvatuksen käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt
- huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet ja käytännöt
- monialaisen yhteistyön tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat

¹⁰⁷ Varhaiskasvatuslaki 7 §

¹⁰⁸ Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

- mahdollinen toiminnan kehittämisen yhteistyö muiden tahojen kanssa: kuntien ja muiden varhaiskasvatuksen järjestäjien, viranomaisten, korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten sekä järjestöjen kanssa
- eri yhteistyömuotojen arvioinnin käytännöt
- miten kiusaamista, väkivaltaa, syrjintää ja häirintää ehkäistään esimerkiksi laatimalla yhteiset säännöt ja toimintatavat yhdessä varhaiskasvatusyhteisön kesken
- miten kiusaamiseen, väkivaltaan, syrjintään ja häirintään puututaan ja miten toimenpiteiden toteutumista seurataan ja arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että kukin varhaiskasvatuksen toimintayksikkö voi täsmentää toimintakulttuuriinsa ja oppimisympäristöjen kehittämiseen liittyviä tavoitteita sekä yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä. Täsmennykset voidaan kirjata paikalliseen suunnitelmaan varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvu ympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisella suunnittelulla (luku 1.2). Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava paikallinen suunnittelu sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella

on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

JÄMSÄ

Laadukas varhaiskasvatus on perusta lapsen oppimiselle ja hyvinvoinnille. Jämsän varhaiskasvatuksessa työntekijät suhtautuvat lapsiin tasa-arvoisesti, kunnioittavasti ja myötätuntoisesti. Jokaisen työntekijän vastuulla on luoda oppimisympäristöihin hyvä vuorovaikutus lasten ja itsensä välille. Laadukkaan pedagogiikan kehittäminen lähtee yksittäisen lapsen sekä lapsiryhmän tarpeista.

Kokopäiväpedagogiikka

Jämsän varhaiskasvatuksessa nähdään koko päivä kaikkine toimintoineen lapsen kasvamisen ja oppimisen kannalta merkityksellisenä. Päivittäin toistuvissa, pedagogisesti suunnitelluissa tilanteissa lapset opettelevat ja harjoittelevat monia arjen taitoja. Niin siirtymätilanteet, leikit, kuin ohjatut toiminnot nähdään kasvatuksellisesti tärkeinä. Varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet kulkevat tietoisesti työntekijän työssä koko päivän ajan kaikissa arjen toiminnoissa. Pedagoginen tavoitteenasettelu ulottuu niin ennalta suunniteltuihin kuin spontaaneihin päivän tilanteisiin. Henkilöstön sitoutuminen ja sensitiivinen vuorovaikutus mahdollistavat jokaisen lapsen huomioimisen päivän eri tilanteissa. Jämsän varhaiskasvatuksessa jokainen päivän hetki on pedagoginen hetki ja jokainen arjen tilanne on lapselle tärkeä sekä merkityksellinen.

Pienryhmätoiminta

Toimimalla pienissä ryhmissä voidaan tarjota lapsille yksilöllistä varhaiskasvatusta. Lapsen kuuleminen ja osallisuuden kokemus mahdollistavat joustavan ryhmittelyn avulla. Lasten osallisuuden toteutuminen edellyttää henkilöstöltä asettumista havainnoimaan, kuulemaan, olemaan vuorovaikutuksessa, sekä esittämään avoimia kysymyksiä. Osallisuus on keskustelua ryhmän kaikkien jäsenten välillä. Lapsen ajatuksia ja mielipiteitä kuunnellaan, jolloin hänelle tulee kokemus siitä, että hänen ajatuksillaan ja mielipiteillään on merkitystä.

Pienryhmiä muodostetaan joustavasti pedagogisin perustein, jolloin ne voivat olla eri kokoisia lasten tarpeista ja toiminnasta riippuen. Tärkeintä on toteuttaa pienryhmätoimintaa päivittäin, ennalta laaditun suunnitelman mukaisesti. Pienessä ryhmässä lapsen on turvallista opetella erilaisia asioita. Pieni ryhmä tarjoaa myös työntekijälle mahdollisuuden tehdä tarkkoja havaintoja yksittäisestä lapsesta sekä omasta toiminnastaan. Pienryhmätoiminta mahdollistaa toimintaympäristön joustavan käytön, koska niin sisä- kuin ulkotilojen käyttöä on mahdollista porrastaa.

Alle 3-vuotiaiden pedagogiikka

Lasten varhaiskasvatuspolku alkaa yhä useammin hyvin pieninä, jopa alle 1-vuotiaana. Tästä syystä Jämsässä varhaiskasvatuksen aloitus ja pienten pedagogiikka nähdään tärkeänä ja siihen panostetaan. Jämsän varhaiskasvatuksessa panostetaan varhaiskasvatuksen hyvään alkuun, jossa aloituskeskustelulla lapsen huoltajien ja henkilöstön välillä on keskeinen merkitys. Aloituskeskustelu vahvistaa henkilöstön lapsituntemusta ja luo pohjaa luottamuksen rakentumiselle lapseen ja huoltajiin.

Oppimisympäristöön luodaan mahdollisuuksia lasten osallisuudelle ja oppimiselle. Varhaiskasvatusarjessa olennaista on tarttua lasten aloitteisiin ja hyödyntää ne lasten oppimisen tukena. Pienten ryhmissä hyödynnetään kaikki arjen tilanteet, kuten perushoito-

ja siirtymätilanteet, oppimishetkinä. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä tärkeämpää on kiinnittää huomiota opetuksen kokonaisvaltaisuuteen ja eri aistien kautta oppimiseen. Lapsen aloitteisiin tarttuminen edistää hänen motivaatiotaan oppia ja tukee monien taitojen kehittymistä. Vuorovaikutuksen tulee olla selkeää ja johdonmukaista. Laadukas vuorovaikutus tukee lapsen itsetunnon kehittymistä ja hyvinvointia. Hyvinvoiva lapsi oppii ja on avoin ympäristölle.

4.2. Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

JÄMSÄ

Pedagogisen dokumentoinnin ja arvioinnin tarkoitus on päästä lähemmäs lapsen kokemusmaailmaa, mielenkiinnonkohteita ja vahvuuksia. Pedagogisessa dokumentoinnissa tulee olla myönteinen näkökulma: mitä lapsi osaa, mitä hän harjoittelee ja miten työntekijät voivat olla avuksi. Lapsi on aktiivinen toimija ja dokumentoinnin avulla varhaiskasvatuksessa tulee antaa lapselle lisääntyviä mahdollisuuksia osallisuuteen. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi työntekijän omien toimintatapojen muuttamista, jotta lapsen osallisuutta voidaan tukea.

Pedagogisen dokumentoinnin tulee mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. On tärkeää, että lapsi pääsee osaksi dokumentoinnin jokaista vaihetta: suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan. Tämä motivoi ja sitouttaa lasta oppimaan uutta ja arvioimaan toimintaa. Lapsi voi olla mukana suunnittelemassa, miten esimerkiksi hänen oppimistaan ja kehitystään dokumentoidaan.

Lapsi voi olla tietoisesti mukana toteuttamassa dokumentointia kuvaten, piirtäen, kertoen tai muuten tuottaen tietoa dokumentoitavasta asiasta. Koottuja dokumentteja kerätään Jämsän varhaiskasvatuksessa *kasvun kansioihin*, jonka toteuttamismuoto päätetään tiimeittäin. Kasvun kansion avulla lapsi voi yhdessä työntekijän ja huoltajiensa kanssa arvioida toimintaa, oppimista ja kehitystä edellytystensä mukaisesti. Lapsella on päärooli kansion kokoamisessa. Hän pääsee vaikuttamaan kasvun kansionsa sisältöön esimerkiksi sinne lisättävien valokuvien ja töiden valinnassa. Kansioon kootaan myös lapsen ajatuksia Mitä pidät päiväkodista? -pelistä. Myös huoltajat voivat osallistua kansion tekemiseen. Kansiota katsellaan yhdessä esimerkiksi osana lapsen vasukeskustelua.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on keskeinen pedagogisen dokumentoinnin väline. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjatut tavoitteet, menetelmät ja sopimukset ohjaavat sitä, millaista tietoa lapsen kehitykseen ja kasvuun liittyen hankitaan ja miten dokumenttien avulla pyritään tukemaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden toteutumista.

Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön avulla jaetaan ja saadaan tietoa lapsesta sekä pystytään ymmärtämään asioiden välisiä suhteita ja merkityksiä. Kun huoltajat ovat mukana dokumentointiprosessissa, varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria luodaan yhdessä. Huoltajilla on tietämys perheensä historiasta ja kulttuurista ja he osaavat parhaiten arvioida niiden merkitystä ja vaikutuksia lapsensa kehitykseen, kasvuun, oppimiseen ja hyvinvointiin. Näitä tietoja käytetään toimintakulttuurin muokkaamiseen, lapsen tukemiseen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman luomisessa. Päivittäisissä kohtaamisissa huoltajilta saatua tietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman päivittämisessä. Henkilöstön tulee muistaa, että perheiden tiedot ovat luottamuksellisia ja tarkoituksenmukaisesti käytettäviä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessia on kuvattu tarkemmin luvussa 1.3.

Jämsän varhaiskasvatuksessa käytetään havainnoinnin ja dokumentoinnin tukena esimerkiksi Eskarin arki -materiaalia sekä Taaperon ja leikki-ikäisen arki -materiaalia. Osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa ovat 5-vuotiaan kehitysarviointi-lomake ja 4-vuotiaan varhaiskasvatuksessa-lomake. Yhdessä keskustellen henkilöstö valitsee lapsiryhmälleen sopivat dokumentoinnin välineet.

Dokumentoinnin merkitys lapsen, huoltajien ja kasvattajien näkökulmasta

Lapsen näkökulma

- Osallisuus oman oppimisen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin
- Oppimisen näkyväksi tekeminen

Huoltajien näkökulma

- Osallisuus lapsen varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin
- Pedagogisen toiminnan näkyväksi tekeminen
- Lapsen oppimisen ja kehityksen havainnollistaminen

Kasvattajien näkökulma

- Lapsen ja lapsiryhmän toiminta ja oppiminen näkyväksi henkilöstölle
- Henkilöstön ja tiimin toiminnan arviointi ja kehittäminen
- Oppimisympäristön arviointi ja kehittäminen

Pedagoginen dokumentointi antaa kasvattajien näkökulmasta mahdollisuuden arvioida varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ja sen taustalla vaikuttavia arvoja. Dokumentoinnin avulla on mahdollista havaita muun muassa toimintatavoissa, sopimuksissa ja säännöissä olevia epäkohtia tai puutteita. Jämsässä tiimin toimintaa dokumentoidaan *ryhmävasuun, joka löytyy Daisy-toimintaympäristöstä*. Ryhmävasu toimii pedagogisen toiminnan suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen välineenä. Jokainen tiimi kirjaa ryhmävasun tiimisopimukseen yhdessä sovittuja käytäntöjä, jotka perustuvat yhteisiin arvoihin ja lasten kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin kannalta merkityksellisiin tekijöihin. Toimintatapoja arvioidaan ja päivitetään säännöllisesti.

Ryhmävasu ohjaa suunnittelemaan monipuolista pedagogista toimintaa koko toimintakaudelle. Pedagogisen toiminnan vuosisuunnitelma ohjaa tiimejä suunnittelemaan toimintakauden aikana lapsiryhmässä harjoiteltavia, lapsiryhmän tarpeista nousevia taitoja. Ryhmävasu toimii suunnittelun työvälineenä kokoamalla yhteen ryhmän lasten vasuihin kirjatut tavoitteet ja niihin liittyvät menetelmät sekä lasten osalta sovitut käytänteet ja tavat toimia. Ryhmävasun tavoitteena on tehdä toimintakulttuuria näkyväksi ja helpottaa sen arviointia. Teamsiin tallennetut yksikkökohtainen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma sekä ryhmäkohtainen kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma ohjaavat arvioimaan tiimin ja ryhmän toimintatapoja ja kehittämään suunnitelmallisesti tasa-arvoisempaa ja yhdenvertaisempaa varhaiskasvatusta.

Dokumentoinnilla on merkittävä rooli uuden työntekijän perehdytyksessä. Tiimikirjan avulla uusi työntekijä saa olennaisen tiedon lapsiryhmän tavoitteista ja käytänteistä, jotta hän voi toimia täysipainoisena tiimin jäsenenä.

4.3. Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättellemään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

JÄMSÄ

Varhaiskasvatus on lapsen kiinnostuksen kohteista ja laaja-alaisen osaamisen alueista lähtevää toiminnallista kasvatusta. Suunnittelu ja työtavat lähtevät lapsista ja heidän tarpeistaan. Työtavat ovat sekä oppimisen väline että opetteluun kohde. Monipuoliset työtavat tarjoavat kokemuksia siten, että lasten henkilökohtaisten vasujen tavoitteet toteutuvat. Toiminnan toteuttamisen lähtökohtana on monipuolisten ja moniaististen työtapojen ja oppimisympäristöjen käyttö.

Lasten osallisuudella on työtapojen valinnassa keskeinen merkitys. Varhaiskasvatuksessa käytettäviä työtapoja tulee suunnitella ja valita yhdessä lasten ja lapsiryhmän kanssa. Lapset osallistuvat työtapojen valintaan edellytystensä mukaisesti. Työtapojen valinnassa on keskeistä se, että ne ovat kunkin lapsiryhmän kannalta mielekkäitä, sekä oppimista ja kehitystä tukevia. Työtapoja tulee valita niin, että ne mahdollistavat jokaisen lapsen toimimisen ja osallisuuden ryhmässä. Pienempien lasten kanssa henkilöstön ja huoltajien havainnoilla ja kyvyllä tunnistaa lapsen mielenkiinnonkohteita ja tapoja toimia on keskeinen merkitys työtapojen valinnassa. Työntekijät tukevat lapsen osallisuutta siten, että lapsi kokee kuuluvansa ryhmään ja saa vaikuttaa ryhmän päätöksentekoon. Työntekijät tarvitsevat taitoa ja herkkyyttä tunnistaa lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttavat ja suuntaavat omaa toimintaansa niiden mukaisesti.

Varhaiskasvatuksessa työskentely on leikinomaista, moniaistista ja tapahtuu vaihtelevissa ryhmissä ja erilaisissa oppimisympäristöissä. Oppiminen tapahtuu leikkien, liikkuen, tutkien, itseään ilmaisten, sekä taiteellisen kokemisen ja tekemisen kautta. Varhaiskasvatus on kokopäiväpedagogiikkaa, jossa lapsen päivästä muodostuu kokonaisuus ja kaikki päivän tilanteet mahdollistavat kasvun ja oppimisen. Tämä vaatii työntekijöiltä ohjatun toiminnan lisäksi arkisten tilanteiden, kuten pukemisen, ruokailujen ja leikkihetkien näkemistä oppimistilanteina.

Jämsän varhaiskasvatuksessa toimitaan joustavissa ryhmissä ja pienryhmätyöskentely on yksi keskeinen toimintatapa. Pienryhmätoiminta lisää muun muassa rauhaa ja kiireettömyyttä lapsiryhmässä, antaa mahdollisuuksia huomioida lapset yksilöllisesti sekä eriyttää toimintaa lasten tarpeiden mukaan. Lapsia pienempiin ryhmiin jaettaessa huomioidaan lapsen ikä, yksilölliset tarpeet, sisarus- ja kaverisuhteet, mielenkiinnon kohteet sekä toiminnan sisältö.

Lasten aloitteista ja mielenkiinnonkohteista lähtevä projekti- ja teematyöskentely on erinomainen ja suositeltava työtapo toteuttaa varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa. Projektityöskentelyssä opitaan ryhmätyötaitoja sekä harjoitellaan laaja-alaista osaamista. Lasten mielenkiinnonkohteiden huomioiminen motivoi uusien asioiden harjaannuttamista. Tärkeintä projektityöskentelyssä ei ole lopputulos, vaan yhdessä projektin aikana koetut ja opitut asiat.

4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline

vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtap. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittelyssä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisuuden sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien esimerkiksi hyppy-, heitto- ja kiinniottoleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykkinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

JÄMSÄ

Leikki tuo lapselle iloa, mielihyvää ja vahvistaa yhteisöllisyyttä. Se on lasten tapa jäsentää ja tutkia maailmaa sekä muodostaa merkityksiä kokemuksistaan. Lapsi oppii paljon asioita leikkiessään, mutta lapsi ei leiki vain oppiakseen. Leikki on lapselle itsessään tärkeä osa elämää. Ilon lisäksi leikissä lapsi saa pohjan lukemattomille tarpeellisille taidoille, kuten sosiaalisille, kielellisille, matemaattisille ja motorisille taidoille. Parhaimmillaan leikki kasvattaa lapsen itseluottamusta, tukee myönteistä kehitystä ja opettaa lapselle uutta. Leikki on varhaiskasvatuksessa keskeinen toimintatapa.

Lasten leikin ohjaaminen vaatii tarkkanäköisyyttä ja sensitiivisyyttä. Työntekijöiden rooli lasten leikin ohjaajana ja rikastuttajana on merkityksellinen. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä tärkeämpää leikin ohjaaminen on. Työntekijät huolehtivat leikin edellytyksistä. Työntekijä voi olla kanssaleikkijä, malli ja mahdollistaa rekvisiittaa leikille. Hän on läsnä lapsen leikissä osallistuen siihen vastaamalla lapsen aloitteisiin. Leikkiä havainnoidessaan työntekijä saa tärkeää tietoa lapsen osaamisen tasosta, mielenkiinnon kohteista, sekä mahdollisista tarpeista. Tämä tukee leikin ja muun toiminnan suunnittelua. Työntekijöiden tulee tarttua lasten leikkialoitteisiin ja mahdollistaa kaikkien osallisuus yhteiseen leikkiin lapsen taitojen ja valmiuksien mukaisesti. Työntekijän heittäytyminen mukaan leikkiin ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä yhteisössä.

Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille varatuissa tiloissa. Lapset osallistuvat leikkiympäristöjen rakentamiseen ja muuttamiseen sekä valmistavat itse leikkivälineitä. Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Leikki voidaan esimerkiksi siirtää jatkumaan toiseen tilaan pakkaamalla leikkivälineet laatikkoon. Jos leikki joudutaan keskeyttämään, sitä voidaan tallentaa esimerkiksi videoimalla. Lapset voivat katsoa tallenteen palatessaan leikkiin toisena ajankohtana. Työntekijät havainnoivat ja dokumentoivat leikkiä ja keskustelevat havainnoistaan myös huoltajien ja lasten kanssa.

Lastenkulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Työntekijät keskustelevat leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoistaan huoltajien kanssa. Tällä tavoin edistetään leikkien jatkumista kotona ja varhaiskasvatuksessa.

4.5. Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden¹⁰⁹ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- *Kielten rikas maailma*
- *Ilmaisun monet muodot*
- *Minä ja meidän yhteisömme*
- *Tutkin ja toimin ympäristössäni*
- *Kasvan, liikun ja kehityn.*

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielipiteet, mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään,

109 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

4.5.1. Kielten rikas maailma (001)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin. Tarvittaessa lapsia tuetaan käyttämään omaa vaihtoehtoista kommunikaatiotapaa osana ryhmän vuorovaikutusta.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytymisen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin

teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi loruja ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

JÄMSÄ

Lapsen maailma ja identiteetti jäsentyy kielen avulla. Kehittyvä kieli antaa lapselle uusia osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Lasten vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan keskustelemalla ja rohkaistamalla lapsia erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin leikeissä ja muussa toiminnassa. Näissä tilanteissa lapset oppivat kuuntelemaan ja huomioimaan toisia sekä käyttämään eri äänenpainoja ja -sävyjä. Kielellisesti rikas oppimisympäristö houkuttelee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti.

Työntekijät antavat hyvän kielen käytön mallin. Tämä vaatii tietoisuutta omasta kielestä ja ymmärrystä kielen keskeisestä merkityksestä lapsen kehityksessä. Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti. Työntekijät houkuttelevat lasta kertomaan omista kuulumisistaan tekemällä avoimia kysymyksiä, joihin rohkaisee lasta vastaamaan omin sanoin. Lapselle annetaan aikaa kertoa asiat omaan tahtiin, kiirehtimättä. Tarvittaessa käytetään muun muassa kuvia, tukiviittomia tai esineitä kommunikoinnin tukena. Lasta autetaan ymmärtämään kielen rakenteita, sanajärjestystä, aika- ja paikkakäsitteitä.

Työntekijöillä tulee olla herkkyyttä huomata lapsen heräävää kiinnostusta kieleen, kirjaimiin ja sanaleikkeihin. Lapselle luetaan päivittäin ja luettavien tekstien tulee olla monipuolisia; satuja, runoja ja loruja sekä lasten tietokirjoja ja muuta asiapitoista tekstiä. Lapset osallistuvat satujen valintaan ja lasten saatavilla on erilaisia kirjoja. Lasten kanssa voidaan käyttää muun muassa sadutusta, satuhierontaa, laululeikkejä, roolileikkejä, draamaa, satujumppaa, vitsejä, arvoituksia, riimejä ja kuvasta kertomista kielen rikastuttamiseksi.

Kielitietoinen toiminta ja monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukevat lapsen kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Varhaiskasvatuksessa tutustutaan suomen kielen murteisiin ja vieraisiin kieliin lasten mielenkiinnon mukaisesti. Lasten kielellistä identiteettiä tuetaan ottamalla lasten äidinkielet ja kielimaailmat huomioon ryhmän toiminnassa ja oppimisympäristöä rakentaessa. Kielet voivat näkyä esimerkiksi kirjattuina tervehdyksinä ryhmän seinällä, sanoitettuina tervehdyksinä kokoontumisilla, tai ryhmässä lauletuissa lauluissa ja leikeissä. Jämsän varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön kielitietoisuutta arvioidaan KieliPeda

työkalun avulla. Suomi toisena kielenä (S2-opetus). -opetusta toteutetaan osana kielitietoista toimintaa. (lisää S2 –opetuksesta kappaleessa 4.6)

Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään kirjaston tarjoamia palveluita muun muassa satuhetkiä ja päiväkotieihin toimitettavia kirjastokasseja. Kirjasto tarjoaa materiaalia useilla kielillä tilauksesta. Kirjastovierailuilla harjoitellaan kirjojen käsittelyä ja lainaamista.

VINKKEJÄ:

- kuvakirjat ja sadut
- lorut ja riimit
- roolileikit
- sadutus: "Kerro satu, minä kirjoitan sen muistiin. Kun olet valmis, minä luen sen sinulle ja voit vielä korjata ja muuttaa jotakin."
- herätellään ja tuetaan lasten kiinnostusta kirjoihin
- kuvasarjasta kertominen
- laiva on lastattu -leikit
- tuo minulle- leikit
- kirjastoon ja postiin tutustuminen
- satujen elävöittäminen eri tavoin, esimerkiksi nukkteteatteri ja satujumppa
- Ekapeli, Molla ABC
- Roihusten perhe

4.5.2. Ilmaisun monet muodot (002)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa, kehittyvät leikinomaisen musiikillisen

toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan ja soitetaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoitamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väriin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi rakentelu, muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen** ja **keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

JÄMSÄ

Erilaisten ilmaisun muotojen avulla lapsilla on mahdollisuus oppia asioita kokonaisvaltaisesti ja moniaistisesti. Jämsän varhaiskasvatuksessa lasten kanssa käytetään eri ilmaisun muotoja ja toiminta voi olla sekä suunniteltua että spontaania. Sanallisen, musiikillisen, kehollisen ja kuvallisen ilmaisun keinoin voidaan oppia muun muassa rytmiä, kieltä, matematiikkaa, vuorovaikutusta, kehonhallintaa ja -tuntemusta, kädentaitoja, tunteiden ilmaisua ja niiden käsittelyä. Ilmaisun avulla tuodaan näkyväksi lasten ajattelua.

Työntekijät kannustavat, rohkaisevat ja arvostavat lapsen luovuutta antamalla mahdollisuuksia esiintyä ja esitellä tuotoksiaan. Lapsella tulee olla mahdollisuus esimerkiksi piirtää, maalata, leipoa, soittaa, laulaa, rakentaa, näytellä, tanssia, nikkaroida, askarrella, ommella, kuunnella ja keksiä satuja ja runoja. Tärkeää on rohkaista lapsia kokeilemaan ja ilmaisemaan itseään eri tavoin. Työntekijöiden tehtävänä on tarjota lapsille erilaisia mahdollisuuksia luovaan tekemiseen ja

toimintaan. Luovassa toiminnassa tärkeintä ei ole valmis tuotos tai lopputulos, vaan itse tekeminen ja kokeminen. Osallistuessaan luovaan toimintaan lapsi saa kokemuksia, joista oivaltaa ja oppii uutta. Varhaiskasvatuksessa luovaa toimintaa voi tehdä erilaisissa kokoonpanoissa, kuten yksin, pareittain tai pienissä ryhmissä. Yhdessä tehtäessä syntyy hyviä oppimisen tilanteita ja uudenlaista "me"- henkeä.

Eri ilmaisun muodoissa hyödynnetään työntekijöiden osaamista, sekä paikallisia toimijoita ja palvelun tarjoajia. Musiikkiopisto tarjoaa vuosittain Soivalla viikolla musiikkitapahtumia, joihin osallistutaan mahdollisuuksien mukaan. Varhaiskasvatuksen opetus- ja kulttuurimäärärahoilla mahdollistetaan lapsille konsertti- ja teatteritapahtumia.

VINKKEJÄ:

MUSIIKKI:

- musiikin kuuntelu
- laulaminen, lapsen laulu, laulu lapselle, laulu lapsen kanssa
- rytmittäminen, taputus
- oma keho rytmisoittimena
- piirileikit, laululeikit
- rytmisoittimet
- musiikin arvioiminen esim. levyraati
- musiikkisadut esim. kirja "Kuuntelun aika"

KÄSITYÖLLINEN ILMAISU:

- hiekkaleikit
- muovailu
- leipominen
- maalaaminen
- paperi: leikkaaminen, rypistäminen, repiminen
- huovutus
- painanta
- ompelutyöt
- lapsen omaehtoinen askartelu
- luonnon- ja kierrätysmateriaalista askartelu
- naulaaminen, sahaaminen
- korjaamiseen osallistaminen
- vapaa nikkarointi, kokeileva rakentaminen
- lumileikit

4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme (003)

*Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).*

***Eettisen ajattelun** taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä*

käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä, esimerkiksi syntymästä ja kuolemasta.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

JÄMSÄ

Lapsen varhaiskasvatus alkaa tutustumisella omaan ryhmään ja sen sääntöihin. Omassa ryhmässä harjoitellaan leikkimään yhdessä, opetellaan kaveritaitoja ja ratkotaan ristiriitoja. Hyvät tavat ja yhteiset sopimukset rakentavat turvallista arkea, jossa jokainen lapsi ja aikuinen voi tuntea kuuluvansa joukkoon. Ryhmässä ollaan samanarvoisia omanlaisina persoonina. Siellä eletään

arkea, vietetään juhlia, siellä saa olla hiljaa ja ihmetellä. Yhdessä mietitään, mikä pelottaa ja mistä tulee iloiseksi.

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan tarkastelemalla arvoihin ja normeihin liittyviä kysymyksiä. Yhdessä toimimista harjoitellaan tunnistamalla omia ja muiden tunteita, sekä ratkaisemaan ristiriitoja rakentavalla tavalla. Henkilöstö ohjaa lasta pohtimaan kysymyksiä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta, totuudesta ja valheesta, oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja toisen ihmisen kunnioittamista unohtamatta. Näitä asioita tarkastellaan lapsen arkielämän tilanteiden ja tapahtumien kautta.

Jämsän varhaiskasvatuksessa huomioidaan perheiden moninaisuus. Työntekijät tutustuvat oman ryhmänsä lasten ja heidän perheidensä kieleen, uskontoihin ja katsomuksiin. Perheiden kulttuuriperinnöstä ollaan kiinnostuneita ja sitä kunnioitetaan. Lasten moninaiset kielelliset, kulttuuriset ja katsomukselliset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavina ja saavat näkyä oppimisympäristössä. Jämsän varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että toiminta lasten kanssa pysyy neutraalina ja yleissivistävänä, eikä uskontoa opeteta tai harjoiteta. Eri uskonnot ja katsomukset ovat tasavertaisessa asemassa keskenään. Lapsille opetetaan, että ihmiset ovat erilaisia, mutta samanarvoisia.

Jämsän evankelisluterilaisen seurakunnan kanssa tehdään yhteistyötä ja joskus toiminta sisältää uskonnollisia elementtejä. Tällöin sovitaan huoltajien kanssa, osallistuuko lapsi edellä mainittuun vai rinnakkaiseen, vastaavaan toimintaan. Ketään lasta ei jätetä toiminnasta ulkopuolelle, ja myös vaihtoehtoinen toiminta on aina pedagogisesti suunniteltua ja toteutettua. Päälinjaukset toiminnan toteutuksesta sovitaan varhaiskasvatuksen johtoryhmässä. Jämsässä on joka yksikössä nimetty katsomuskasvatuksen yhteyshenkilö. Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon se, että uskonottomuus on yksi osa katsomuskasvatusta. Työntekijöiden rooli katsomuskasvatuksessa on luoda hyväksyvä ja keskusteleva ilmapiiri. Erilaisia katsomuksia ja näkemyksiä arvostetaan ja kunnioitetaan ja ollaan valmiita keskustelemaan niistä.

Lasten kanssa tutustutaan aikaan ja pohditaan tapahtumia ja elämää niin menneen, nykyisyyden kuin tulevan näkökulmasta. Menneeseen aikaan tutustuminen voi tapahtua isovanhempien kokemusten, vanhojen esineiden ja perinneeikkien sekä museokäyntien avulla (Jämsän museot). Nykyisyyttä käsitellään yhdessä lasten kanssa tutustumalla ajankohtaisiin tapahtumiin. Työntekijät pohtivat suuria nykyhetken tapahtumia ja niiden huomioimista ja käsittelemistä varhaiskasvatuksessa. Perheiden sisäiset tapahtumat ovat lapsen elämässä merkityksellisiä ja niiden käsitteleminen varhaiskasvatuksessa on tärkeää. Jämsässä lapsiryhmän työntekijöiden lisäksi sosiaalityön ja/tai neuvolan perhetyöntekijät voivat olla lapsen ja perheen tukena muutoksien ja yllättävien tapahtumien käsittelemisessä. Tulevaisuutta voidaan suunnitella ja kuvitella erilaisten roolileikkien ja luovan ilmaisun avulla.

Media on läsnä lasten elämässä ja sen todenmukaisuuden pohtiminen on tärkeää. Lapsille annetaan mahdollisuus tutustua turvallisesti työntekijöiden ohjauksella median käyttöön. Lapsille opetetaan medialukutaitoa ja -kriittisyyttä. Heidän kanssaan tutustutaan mediakulttuuriin keskustelemalla, leikkimällä, lukemalla, tutkimalla kuvia ja mainoksia, valokuvaamalla ja tuottamalla itse äänitteitä ja videoita. Lapset harjoittelevat mediataitoja eri rooleissa: käyttäjinä, ilmaisijoina, osallistujina ja mediatuuran tarvitsijoina. Päiväkodeissa on käytössä muun muassa tabletteja, kosketusnäyttö ja ohjelmointirobotteja.

VINKKEJÄ:

- lapsen rohkaiseminen
- lapsen minäkuvan vahvistaminen
- lasten ryhmäytyminen: kuulun joukkoon
- oikea – väärä
- ihmisten, eläinten ja luonnon kunnioittaminen
- anteeksipyyntö
- tunnetaitomateriaalit, kuten Papilio, Fanni, Piki ja Molli, Viitottu rakkaus -sivusto, Huomaa hyvä! (Vahvuusvaris), yms.
- kirkkopyhien sanoma tai juhlapyyhiin liittyvät traditiot ja perheiden tavat
- Kulttuuritietoisuus [Kulttuuritietoisuus - Sukella kieleen ja kulttuuriin \(dived.fi\)](#)

- suvaitsevaisuus
- ystävyyys
- mediataidot

4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni (004)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Keskeisiä matematiikan osa-alueita ovat matemaattiset ajattelu- ja päättelytaidot, lukukäsite ja laskemisen taidot, aritmeettiset taidot, geometriset taidot, mittaaminen ja aika sekä näihin liittyvät käsitteet. Matemaattisen ajattelun kehittyminen on yhteydessä avaruudelliseen hahmottamiseen sekä kielellisiin ajattelun taitoihin. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhderekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikojen havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto, esimerkiksi metsä, puisto, niitty tai ranta-alue voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden

opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja tai soittimia ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

JÄMSÄ

Jämsä sijaitsee vesistöjen ja metsien äärellä. Luonto tarjoaa monipuolisia leikki- ja oppimisympäristöjä. Luontoretket ovat luonteva osa varhaiskasvatusta. Eri puolilla Jämsää on lukuisia laavuja ja nuotiopaikkoja, sekä luontokohteita ja muinaismuistoalueita. Lasten kanssa retkeillään ja havainnoidaan yhdessä luonnon ilmiöitä eri vuodenaikoina, eri aisteilla. Luonto nähdään varhaiskasvatuksessa yhtenä hyvinvoinnin lähteenä ja lapsille opetetaan luonnosta nauttimista. Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Retkillä pohditaan luontoon liittyviä asioita ja opetellaan *jokaisen oikeuksia*. Varhaiskasvatuksessa opetetaan, että roskat kuuluvat roskakoriin myös ulkona. Päivittäinen jätteiden lajittelu sekä energiansäästö (vesi, valot, ja lämpö) kuuluvat arkeen.

Matemaattista ajattelua edistetään arkipäivän tilanteissa leikinomaisesti ja toiminnallisesti lapsille tuttuun ja heitä kiinnostavien materiaalien, esineiden ja välineiden avulla. Matematiikkaa on kaikkialla. Työntekijät herättävät lasten matemaattisia ajattelutaitoja ja kiinnostusta tutkimalla, havainnoimalla, yhteisesti pohtimalla ja keskustelemalla. Lasten kanssa kiinnitetään huomiota lukumääriin, puhutaan matemaattisin käsittein ja tuodaan matematiikkaa näkyväksi.

Työntekijät tarjoavat mahdollisuuksia tutustua erilaisiin käytössä oleviin teknologisiin välineisiin. Lapset tutustuvat varhaiskasvatuksessa erilaisiin sovelluksiin ja digitaaliseen median mahdollisuuksiin.

MATEMAATTINEN AJATTELU:

- luokittelu esimerkiksi värien avulla
- numero-lukumäärä-lukusana-vastaavuus esimerkiksi noppapelien avulla
- rohkaista lasta ajattelemaan itse
- erilaiset pelit: muisti-, pala-, noppa- ja väripeli
- aikakäsitteet: eilen, tänään, huomenna
- sijaintikäsitteet: edessä, takana, sivulla, päällä, alla
- värit
- muodot

- hahmottaminen, esimerkiksi rakenteluleikit
- vertailu, esimerkiksi suurempi - pienempi
- pari, esimerkiksi parijono, sukkapari, muistipeli
- ongelmanratkaisu: tuetaan lasta ratkaisemaan arjen pulmia
- vastakohtat: lyhyt – pitkä
- Nalle Matikka-materiaali
- Lukimat- sivusto, hyvää tietoa matemaattisten taitojen kehittymisestä ja matematiikan opettamisesta

4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn (005)

*Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.*

*Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikkumisen iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikkumiseen sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveelle kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikkumisen tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikkumista. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesääätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.*

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoiltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenajalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikkumisella on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikkumisen ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisessä kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruokakasvatus tukee kestävästä elämäntapaa ja vahvistaa lasten ymmärrystä esimerkiksi ruoan alkuperästä, merkityksestä ja arvosta. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

*Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä*

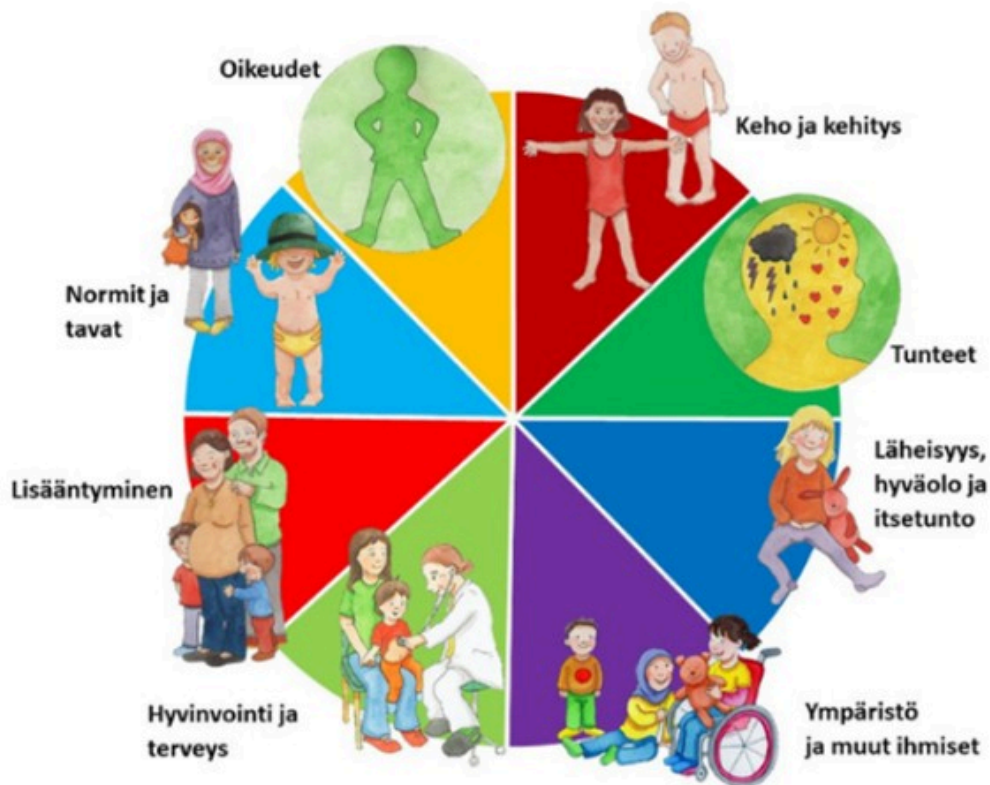
asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

JÄMSÄ

Lapsen hyvinvointi on kokonaisuus, joka koostuu muun muassa mielekkäästä tekemisestä, ravinnosta, levosta ja liikkumisesta. Varhaiskasvatuksen arjessa on huolehdittava tästä kokonaisuudesta. Hyvinvointioppiminen tarjoaa hyvän perustan hyvinvoinnin vahvistamiselle. Hyvinvointioppimisen tärkeimmät vaiheet ovat varhaislapsuudessa, ja se jatkuu koko elämän ajan. Työntekijöiden tehtävänä on edistää lapsen hyvinvointia suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti yhteistyössä huoltajien kanssa.

Hyvinvointioppimiseen liittyy olennaisesti kehotunnekasvatus. Se on pienten lasten seksuaali- ja turvataitokasvatusta, joka pitää sisällään ikätasoista tietoa kehosta, tunteista ja oikeuksista. Kehotunnekasvatuksen sisältöalueet on kuvattu alla olevassa Väestöliiton kuvassa. Näitä kahdeksaa osiota käsitellään Jämsän varhaiskasvatuksessa lasten ikätason mukaisesti. Lasten kanssa muun muassa nimetään kehonosia, ihmetellään niiden toimintoja, tunnistetaan tunteita ja puhutaan kaikenlaisista kehoista kunnioittavasti. Lapsi oppii niin tietoja, taitoja kuin asenteita, joiden kautta rakentuu lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi.

Kehotunnekasvatuksen tavoitteena on lapsen hyvinvointi ja suojeleminen: lapsi oppii turvataitoja sekä oman ja toisen kehon rajojen kunnioittamista. Jämsän varhaiskasvatuksessa rakennetaan avointa ja turvallista ilmapiiriä, jossa kaikenlaiset kysymykset ovat sallittuja ja jokainen saa olla oma itsensä. Työntekijät opettavat lapsille esimerkillään muiden huomioimista ja tasa-arvoista kohtelua.

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on tukea lapsen kokonaisvaltaista kehitystä ja oppimista kohti liikunnallista elämäntapaa. Lapsella on luontainen tarve liikkua, eivätkä turhat säännöt saa rajoittaa liikkumisen iloa. Liikkumista tapahtuu kaikissa arjen toiminnoissa, myös siirtymätilanteissa ja odotteluhetkillä. Pienryhmätoiminta, jolloin lapsiryhmässä on vähemmän odottelua, edistää lapsen liikkumista. Työntekijät toimivat varhaiskasvatuksessa liikkumisen mahdollistajana ja esimerkkinä. Työntekijät ohjaavat lasten liikkumista niin sisä- kuin ulkotiloissa ja opettavat lapsille tapoja liikkua ja leikkiä yhdessä. Jämsässä ohjenuorana lasten liikunnassa toimivat varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset. Osa lapsen päivittäisestä liikunnan tarpeesta toteutuu varhaiskasvatuspäivän aikana. Jämsässä on monipuolisia urheilu- ja liikuntapaikkoja, joita käytetään aktiivisesti. Liikuntasalit, jäähallit - ja kentät, urheilukentät, lähiliikuntapuistot, hiihtoladut, sekä leikkipuistot ovat myös varhaiskasvatuksen käytössä.

Jämsän varhaiskasvatus on ollut mukana Sapere-hankkeessa. Hankkeen ruoka- ja terveystieteiden käytännöt ovat vakiintuneet Jämsän varhaiskasvatukseen. Työntekijät ohjaavat lasta myönteisiin ruokakokemuksiin rohkaistamalla ja houkuttelemalla maistamaan tai haistamaan erilaisia ruokia, ilman pakottamista, lapsen oman mieltymyksen mukaan. Ruoka ei ole palkkio, vaan kaikki tarjolla oleva pitää olla lasten saatavilla oli ruokaa maistanut tai ei. Keskustelut kuuluvat ruokailuun. Ruokamaailma tulee tutuksi itse tekemällä ja tutkimalla. Lapset annostelevat itse ruokansa lautaselle ja näin opettelevat arvioimaan sen, mitä jaksavat syödä. Jämsän varhaiskasvatuksen ateriat noudattavat varhaiskasvatuksen ruokailusuosituksia.

VINKKEJÄ:

- kehon osat
- ulkoliikunta: esimerkiksi liikunta erilaisissa maastoissa, keinuminen
- perusliikuntataidot: konttaus, ryömiminen, hyppy, kuperkeikka, juoksut, kävely,
- kieriminen, kiipeily, roikkuminen, tasapainoilu, istuminen
- pallonkäsittely, esimerkiksi jalkapallo
- suunnistus esimerkiksi valokuvien avulla, oman ryhmän tiloissa suunnistaminen
- talviliikunta: hiihto, luistelu, mäenlasku
- välinejumppa: pallo, hernepussit, leikkivarjo, huivit, sanomalehti, satujumppa

- temppuradat
- Sapere-huoneentaulu
- varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset
- Hygieniaohteet henkilöstölle ja Infektio- ja hygieniaohjeita huoltajille

4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä¹¹⁰. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelasta identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa¹¹¹. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisu- ja viittomavarantoa.

¹¹⁰ Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

¹¹¹ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatusta- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatuksessa eri kulttuuri- ja kielitaustaiset lapset sijoittuvat samaan ryhmään suomen kieltä äidinkielenään puhuvien lasten kanssa inklusioperiaatteen mukaisesti. Lasten kanssa tutustutaan lapsiryhmän lasten eri kieli-, kulttuuri- ja katsomustaustoihin. Monikielisten lasten kielet, kulttuurit ja katsomukset tuodaan oppimisympäristössä esiin esimerkiksi leikki- ja toimintavälineiden valinnoilla. Kieli- ja kulttuuritietoisuuden toiminnan yksi edellytyksistä on avoin yhteistyö ja keskustelu huoltajien kanssa.

Suomi toisena kielenä -opetuksen (S2-opetus) tärkeimpänä tavoitteena on itsensä ilmaisun lisäksi tukea lapsen osallisuutta ja taitoja liittyä vuorovaikutustilanteisiin vertaisten ja aikuisten kanssa. S2 -opetus on osa kielitietoista toimintaa ja toteutuu pääsääntöisesti varhaiskasvatuksen arjessa toimien ja leikkien kokopäiväpedagogiikan periaattein. Lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen toistensa kanssa, heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin. Työntekijät kiinnittävät huomiota oman kielenkäyttönsä selkeyteen ja monipuolisuuteen. Kielenkäytön tukena käytetään kuvia ja viittomia. Arjen oppimistilanteiden rinnalla säännölliset, kohdennetut toimintatuokiot kielen äärellä tukevat kielen jäsentymistä.

Suomen kielen oppimista havainnoidaan ja tarkastellaan säännöllisesti KieliPeda-työvälineen avulla. KieliPeda-työväline ohjaa kielitaidon suunnitelmalliseen tukemiseen ja havainnointiin sekä oppimisympäristön kielitietoisuuden arviointiin. Lapsen kielimaailmat, S2 -opetuksen tavoitteet ja KieliPedan kielitaidon seurannan havainnot kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Jämsän varhaiskasvatuksen työntekijöiden tueksi on koottu materiaaleja Teams -ympäristöön kieli- ja kulttuuritietoisuuden toiminnan toteuttamiseksi. Kieli- ja kulttuuritietoisuuden toiminnan suuntaviivoja Jämsässä on koottu tarkemmin KIEKU -oppaaseen.

4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyykskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kielenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kielenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikyllyn kaltaisia.

4.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan seuraavia tavoitteita, sisältöjä ja periaatteita huomioiden lasten ikä ja kehitys sekä eri toimintamuotojen ominaispiirteet:

- pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä
- varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä
- monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita
- käytäntöjä, jotka tukevat lasten leikkiä inklusiivisten periaatteiden mukaisesti
- oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä
- lasten mielenkiinnon kohteiden ja osallisuuden huomioon ottamisen tapoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa
- eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttamista
- kaksikielisen varhaiskasvatuksen toteuttamista, mikäli sitä järjestetään
- vieras- ja monikielisten lasten suomen/ruotsin kielen oppimisen tukemista
- perheen kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyvää yhteistyötä ja käytäntöjä.

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty¹¹². Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla, lapsiryhmässä toteutetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä¹¹³ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivyttyä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää¹¹⁴.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu¹¹⁵.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta¹¹⁶. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan järjestämä varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

¹¹² Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹³ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹¹⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹¹⁷ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹¹⁸.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹¹⁹. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama opetus toteutuu pääsääntöisesti ryhmässä toteutettavana opetuksena joko osa- tai kokoaikaisesti. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopetuksena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹²⁰. Tukipalveluna järjestettävä erityisopettajan antama konsultaatio ja opetus suunnitellaan lapsen yksilöllisen tarpeen mukaan, ja se voi olla lyhyt- tai pitkäaikaista ja säännöllistä. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹²¹. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia¹²², joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatus

Jämsässä tukea tarvitsevat lapset saavat varhaiskasvatusta inklusiivisten periaatteiden mukaisesti päiväkotiryhmissä tai perhepäivähoidossa. Rakenteellista tukea vahvistetaan joustavasti tuen tarpeen mukaan lapsiryhmä- ja/tai henkilöstörakenteeseen vaikuttamalla. Tarvetta ja resurssien jakautumista varhaiskasvatusalueittain arvioidaan varhaiskasvatuksen aluepäällikön, pedagogisen asiantuntijan ja erityisopettajan yhteistyönä. Lisäksi rakenteellista tukea tarkastellaan myös tilannekohtaisesti muuttuvassa varhaiskasvatuksen arjessa.

Tuen toteuttamisesta vastaa pääsääntöisesti varhaiskasvatuksen opettaja yhdessä lapsiryhmän muun henkilöstön kanssa. Lapsen tuen suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin ja

¹¹⁷ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 31 §

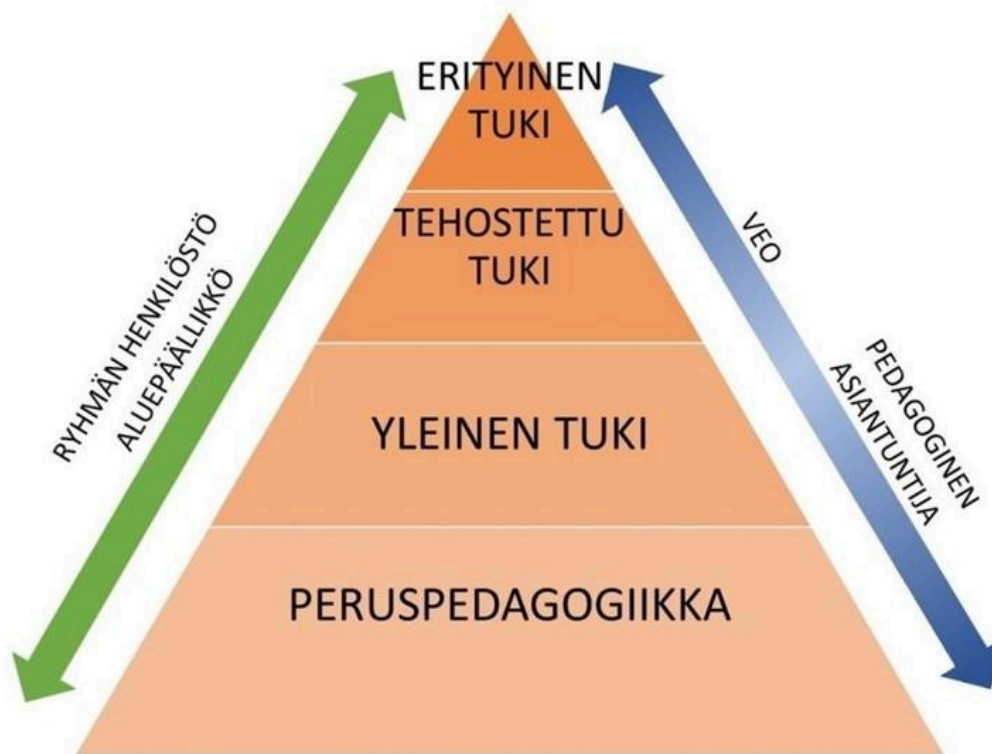
¹²⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹²¹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹²² Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

kehittämiseen osallistuvat tarpeen mukaan pedagoginen asiantuntija, varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja aluepäällikkö. Varhaiserityiskasvatuksen avustajat sijoittuvat päiväkotien lapsiryhmiin tuen tarpeita vastaavalla tavalla ja heidän sijoittumistaan suunnitellaan Jämsän varhaiskasvatusalueiden yhteistyönä. Heidän tehtävänsä tukea tarvitsevien lasten ja lapsiryhmän tukena suunnitellaan aina yksilö- ja ryhmäkohtaisesti tiimissä ja tarvittaessa erityisopettajan tuella.

Varhaiskasvatuksen aluepäällikkö, pedagoginen asiantuntija ja erityisopettaja tekevät alueillaan tiivistä yhteistyötä kukin vastaten omasta työtehtävästään. Aluepäällikkö huolehtii tuen järjestämisen osalta henkilöstöressurssista, tarvittavan osaamisen vahvistamisesta ja lapsiryhmien rakenteista tuen tarpeita vastaavalla tavalla yhteistyössä pedagogisen asiantuntijan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. Pedagoginen asiantuntija vahvistaa henkilöstön pedagogista osaamista ja kehittää ja arvioi toimintakulttuuria sekä oppimisympäristöjä yhdessä ryhmien henkilöstön kanssa. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii oman vastuualueensa varhaiserityiskasvatuksen asiantuntijana. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen arviointiin, tuen suunnitteluun, toteuttamiseen ja seurantaan lapsiryhmissä. Erityisopettaja myös konsultoi ja ohjaa varhaiskasvatuksen henkilökuntaa ja huoltajia sekä osallistuu oman vastuualueensa varhaiskasvatuksen kehittämiseen kasvun ja oppimisen tukemisen näkökulmasta. Alla olevassa kuvassa havainnollistetaan eri työntekijöiden työn painotuksia suhteessa tuen tasoihin.

5.2. Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹²³. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

¹²³ Varhaiskasvatuslaki 15 a §
62

5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan¹²⁴.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta¹²⁵. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä¹²⁶.

Jämsän varhaiskasvatus

Jämsän varhaiskasvatuksessa arvostetaan hyvää yhteistyötä huoltajien ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Yhteistyö on tiivistä ja samat yhteistyön periaatteet pätevät kaikilla tuen tasoilla.

Yhteistyö alkaa, kun huoltajien kanssa käydään aloituskeskustelu lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa. Aloitus-/tiedonsiirtokeskustelu voidaan käydä myös silloin, kun lapsi siirtyy varhaiskasvatuksen sisällä uuteen ryhmään tai esiopetukseen. Tarvittaessa myös varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja/tai pedagoginen asiantuntija osallistuvat aloituskeskusteluun.

Yhteistyössä tuen aikana korostuvat päivittäiset kohtaamiset huoltajien kanssa. Niissä rakennetaan pohja luottamukselle ja vaihdetaan ajantasaista tietoa puolin ja toisin. Luottamus ja yhteisesti jaettu tieto luovat edellytykset tuen toteuttamiselle asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Kun pohditaan lapsen tarpeisiin sopivaa tuen tasoa, huoltajalle kerrotaan lapsen oikeudesta tukeen ja siitä miten tuen järjestämiseen liittyviä asioita käsitellään, kenelle tietoja annetaan ja miten niitä säilytetään. On tärkeää, että huoltajat tietävät, miten tuki järjestetään käytännössä lapsiryhmässä. Henkilöstö saa tukea yhteistyön tekemiseen varhaiskasvatuksen erityisopettajalta, pedagogiselta asiantuntijalta ja aluepäälliköltä. Erityisopettajan yhteistyö huoltajien kanssa tiivistyy vahvemmillä tuen tasoilla.

Lapsen mielipide selvitetään myös tuen aikana lapsen ikään ja kehitystasoon sopivalla tavalla. Kevätkaudella käydään lapsen kanssa läpi lyhyt, strukturoitu kysely, jossa lapsi saa tuoda esiin mielipiteensä keskeisimmistä päiväkotiin liittyvistä teemoista. Lisäksi lapsen kanssa voidaan ikä- ja kehitystaso huomioiden pohtia hänen vahvuuksiaan ja osaamistaan, harjoiteltavia asioita ja kiinnostuksen kohteita. Lapsi voidaan ottaa mukaan suunnittelemaan ja tekemään materiaaleja (kuvat, kuvavaliokot tms.), joilla häntä tuetaan. Lapsen sitoutuminen tuen *muotoihin* vahvistuu, kun hän saa vaikuttaa tuomalla oman näkökulmansa mukaan suunnitelmiin ja toteutukseen.

124 Varhaiskasvatuslaki 20 §

125 Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

126 Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

5.2.2. Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvonnan ja muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen sekä muiden mahdollisten yhteistyötahojen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹²⁷.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatus

Monialaista yhteistyötä tuen tarpeen tunnistamisen aikana koordinoi varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajien suostumuksella. Tuen aikana erityisopettaja kutsuu kokoon monialaiset yhteistyöpalaverit, jotka usein yhdistyvät vasukeskusteluihin. Yhteistyön käytänteistä ja työnjaosta sovitaan näissä palavereissa, joita järjestetään tarpeen mukaan. Jämsässä varhaiskasvatuksen erityisopettajat osallistuvat myös säännöllisesti kokoontuvaan varhaiskuntoutustyöryhmään. Näissä tapaamisissa suunnitellaan ja arvioidaan tuen tarpeiden arviointia sekä tuen jatkumoa lapsen ja perheen edun mukaisesti huoltajien suostumuksella. Keski-Suomen hyvinvointialueen lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen työntekijät osallistuvat tarvittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tekemiseen ja tukitoimien suunnitteluun ja arviointiin.

Lapsen saadessa säännöllistä kuntoutuksellista tukea (terapiat tms.), ryhmän henkilöstö tekee tiivistä yhteistyötä näiden toimijoiden kanssa suunnitellen, arvioiden ja kehittäen tuen jatkumoa ja eheää kokonaisuutta lapsen edun mukaisesti. Terapeutit osallistuvat myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen tuoden siihen oman asiantuntijuutensa näkökulman.

Siirtymävaiheissa henkilöstö huolehtii siitä, että lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen kannalta oleelliset ja tarvittavat tiedot siirtyvät tulevan ryhmän henkilöstölle. Tiedonsiirron käytännöt suunnitellaan aina tilannekohtaisesti lapsen edun mukaisesti. Tiedonsiirto toteutetaan ensisijaisesti huoltajien suostumuksella.

5.2.3. Varhennettu oppivelvollisuus ja siihen liittyvä yhteistyö

Lapsi voi oppimiskykyyn vaikuttavan vamman, sairauden tai toimintakyvyn rajoitteen vuoksi tarvita varhennettua oppivelvollisuutta¹²⁸. Varhennetun oppivelvollisuuden päätöksen saaneen lapsen oppivelvollisuus alkaa esiopetuksessa¹²⁹ sinä vuonna, kun lapsi täyttää kuusi vuotta. Lapsella on oikeus saada esiopetusta myös varhennettua oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna¹³⁰. Huoltaja päättää, osallistuuko lapsi esiopetukseen 5-vuotiaana. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa varhennetusta oppivelvollisuudesta.

¹²⁷ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

¹²⁸ Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 §

¹²⁹ Oppivelvollisuuslaki 3 §

¹³⁰ Perusopetuslaki 26 a §

Kokonaiskuvan muodostamiseksi lapsen vammaa, sairautta tai toimintakyvyn rajoitetta tulee tarkastella suhteessa lapsella ilmeneviin tuen tarpeisiin ja oppimisen edellytyksiin. Hallintopäätöksen valmistelussa tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen asiantuntijoiden kesken. Varhennettua oppivelvollisuutta koskevaa päätöstä tehtäessä hyödynnetään lapsesta mahdollisesti annettuja psykologisia tai lääketieteellisiä lausuntoja tai muuta vastaavaa selvitystä. Varhaiskasvatuksen tai opetuksen järjestäjä päättää varhennetusta oppivelvollisuudesta¹³¹ hallintolain mukaisesti ennen perusopetuksen alkamista. Varhennettuun oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisesta määrätään tarkemmin Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹³².

5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin annetaan lapsen tarpeen mukaisia tuen muotoja ja tukipalveluita¹³³. Tuki voi olla yleistä, tehostettua tai erityistä tukea¹³⁴ tuen muotojen ja tukipalveluiden määrästä ja intensiteetistä riippuen. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹³⁵. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tuen muodoista, kuten apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹³⁶.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatus

131 Oppivelvollisuuslaki 2 §

132 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5.1

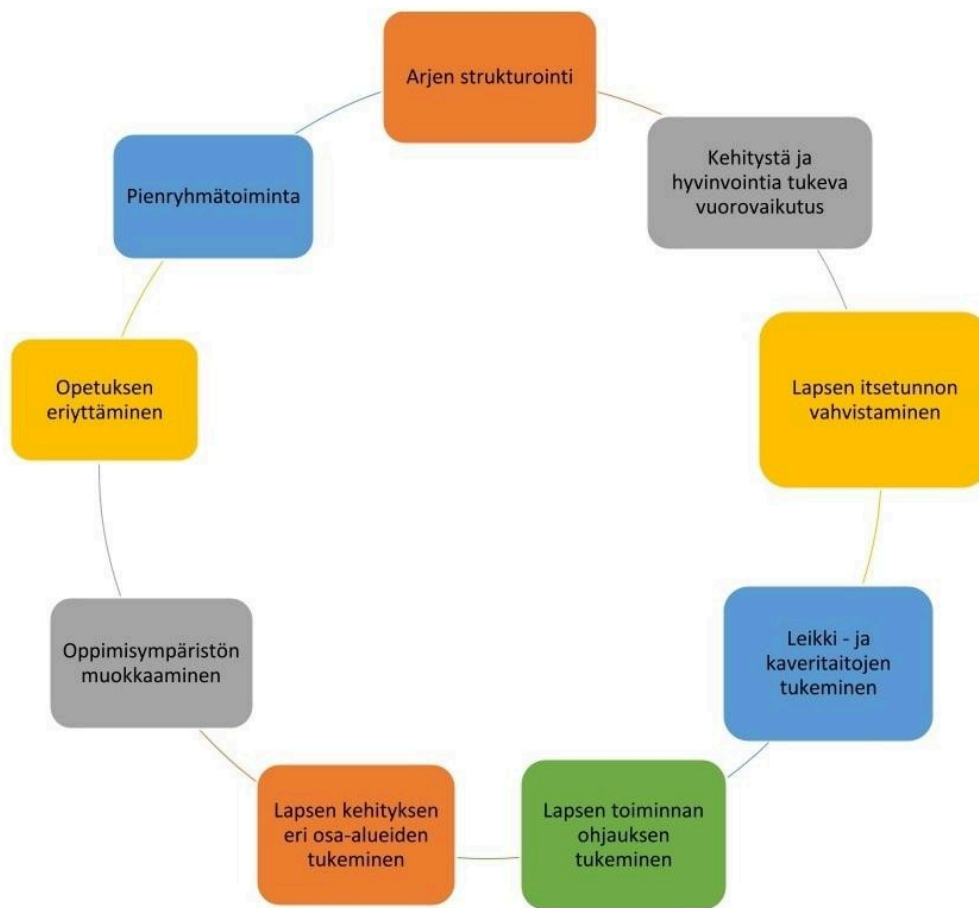
133 Varhaiskasvatuslaki 15 b ja 15 c §

134 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

135 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

136 Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

Hyvä tuki rakentuu laadukkaaseen ja hyvin suunniteltuun peruspedagogiikan päälle. Peruspedagogiikkaan kuuluu selkeä päiväjärjestys ja säännöllinen struktuuri. Oppimisympäristöjä (ks. tarkemmin luku 3) muokataan, toimintaa eriytetään ja ryhmää jaetaan joustavasti sen tiedon pohjalta, jota on saatu lapsia havainnoimalla ja yhteistyötä tekemällä. Alla olevassa kuviossa on ryhmitelty osa-alueita, jotka kuuluvat peruspedagogiikkaan. Laadukkaasta peruspedagogiikasta vastaa lapsiryhmän henkilöstö. Tässä työssä heitä tukee pääsääntöisesti pedagoginen asiantuntija.

Peruspedagogiikka varhaiskasvatuksessa

Kun havaitaan, ettei lapsen yksilöllinen tarve täyty peruspedagogiikan keinoin, lapselle määritellään sopivin tuen taso ja tuen muodot. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstön lisäksi huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Olennaisesti muutokset tuen tasojen välillä liittyvät tuen yksilöllisyyden ja intensiteetin, erityispedagogisen osaamisen ja monialaisen yhteistyön vahvistumiseen, kun tuen tarve lisääntyy ja tuen tasoilla nousee ylemmäksi. Inklusiivisten periaatteiden mukaisesti tuki järjestetään lapsen omassa ryhmässä. Tukea saavalla lapsella on oikeus olla osallinen, oppia ja toimia osana vertaisryhmää. Apuvälineiden käyttö ja pedagogiset toimintatavat suunnitellaan ensisijaisesti niin, että lapsi on mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa. Yksilöllisesti toteutettavilla *tuen muodoilla* pyritään vahvistamaan lapsen kykyä ja mahdollisuuksia osallistua ryhmätoimintaan tulevaisuudessa.

5.3.1. Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä pedagogisista, hoidollisista tai rakenteellisista tuen muodoista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa opetusta.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Tukipalveluista eli varhaiskasvatuksen erityisopettajan antamasta konsultaatiosta ja opetuksesta sekä tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös myös yleisessä tuessa¹³⁷. Tukipalveluita annetaan yksittäisinä tukimuotoina, mikäli lapsen yksilöllinen kehitys, oppiminen ja hyvinvointi sitä edellyttää.

JÄMSÄ

Yleinen tuki toteutetaan osana ryhmän toimintaa. Se voi olla esimerkiksi lapsen yksittäisen tarpeen huomiointi ryhmän pedagogisen toiminnan, toimintakulttuurin tai oppimisympäristön suunnittelussa. Se voi olla myös yksilöllinen tukitoimi yksittäiseen tilanteeseen tai lyhytkestoiseen tarpeeseen. Yleisestä tuesta vastaa pääsääntöisesti varhaiskasvatuksen opettaja yhdessä muun ryhmän henkilöstön kanssa. Tarvittaessa tähän työhön on saatavilla tukea pedagogiselta asiantuntijalta. Kun pohditaan tarvetta nostaa tuen tasoa tai lapsen ohjaamista terveydenhuollon palveluiden piiriin tuen tarpeen arvioimiseksi, erityisopettaja osallistuu tuen tarpeen arviointiin. Pedagogiselta asiantuntijalta saa pääsääntöisesti tukea lapsen ja perheen ohjaamisessa sosiaalipalveluiden piiriin. Eri toimijoiden osallistumista lapsen ja perheen tukemiseksi on arvioitava luonnollisesti tilannekohtaisesti ja lapsen edun mukaisesti.

Varhaiskasvatus vastaa niistä *tuen muodoista* ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia *tukimuotoja* ovat esimerkiksi nimenomaisesti varhaiskasvatuksessa tarvittavat apuvälineet, toiminnan käytännön järjestämiseen liittyvät järjestelyt, kuten esimerkiksi pyörätuoliluiskat, lapsen oppimisen ja kehityksen tukemiseksi tarvittavat lelut, kommunikointia ja vuorovaikutusta tukevat välineet, erityiset tila- ja/tai huonekalujärjestelyt sekä lapsi- tai ryhmäkohtaiset avustajat. Näistä tukipalveluista tehdään hallinnollinen päätös erikseen yleisen tuen aikana (ks. luku 5.6). Palvelut, joita lapsi tarvitsee jokapäiväisessä elämässään myös varhaiskasvatuksen ulkopuolella, ovat sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä vastuulla.

5.3.2. Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹³⁸. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹³⁹.

JÄMSÄ

Kun havaitaan, että yleinen tuki ei riitä vastaamaan lapsen tarpeisiin tai lapsen tarpeet ovat pitkäkestoisia ja moninaisia, hänelle annetaan tehostettua tukea. Tällöin tuki on säännöllistä ja lapsen tarpeet huomioidaan päivittäin osassa varhaiskasvatuksen toimintaa. Lapsen yksilölliset tarpeet huomioidaan säännöllisesti pedagogiikkaa suunniteltaessa ja kehitettäessä. Lapsen kanssa käytetään useita eri tuen muotoja säännöllisesti ja samanaikaisesti. Pääsääntöisesti ryhmän henkilöstö toteuttaa annettavan tehostetun tuen, mutta sen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen osallistuvat erityisopettaja sekä tarvittaessa monialaiset yhteistyökumppanit. Erityisopettaja voi antaa tehostetun tuen aikana osa-aikaista erityisopetusta yksilöllisen tarpeen mukaan. Tehostetusta tuesta tehdään hallinnollinen päätös (ks. luku 5.6) ja tuen kirjaamisesta ohjeistetaan luvussa 5.5.

5.3.3. Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästymisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹⁴⁰.

JÄMSÄ

Jos yleinen tai tehostettu tuki ei riitä tai lapsi tarvitsee tukea vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästymisestä tai muusta, merkittävästi hänen toimintakykyään alentavasta oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen, lapsi saa yksilöllisesti suunniteltua erityistä tukea. Erityinen tuki muodostuu useista erilaisista tukimuodoista ja se on jatkuvaa sekä kokoaikaista. Erityisopettaja suunnittelee, arvioi ja kehittää annettavaa tukea tiiviissä yhteistyössä ryhmän henkilöstön kanssa sekä antaa säännöllisesti osa-aikaista erityisopetusta lapselle. Erityisen tuen suunnitteluun

¹³⁸ HE 148/2021 vp, s. 32

¹³⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹⁴⁰ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

osallistuvat vahvasti myös lapsen kanssa toimivat monialaiset asiantuntijat. Ryhmän henkilöstö toteuttaa annettavaa tukea yhdessä sovituilla tavoilla. Erityisestä tuesta tehdään hallinnollinen päätös (ks. luku 5.6) ja tuen kirjaamisesta ohjeistetaan luvussa 5.5.

5.3.4. Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹⁴¹. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tuen muodot suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Mikäli päiväkodissa tai perhepäivähoidossa on tehostettua tai erityistä tukea tarvitseva lapsi, tulee tämä ottaa huomioon lasten tai varhaiskasvatuslain mukaisen henkilöstön lukumäärässä¹⁴², jollei lasta varten ole henkilökohtaista tai ryhmäkohtaista avustajaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärutmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹⁴³. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon ja hoivaan. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään

141 Varhaiskasvatuslaki 15 b §

142 Varhaiskasvatuslaki 35 § ja 38 §

143 Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

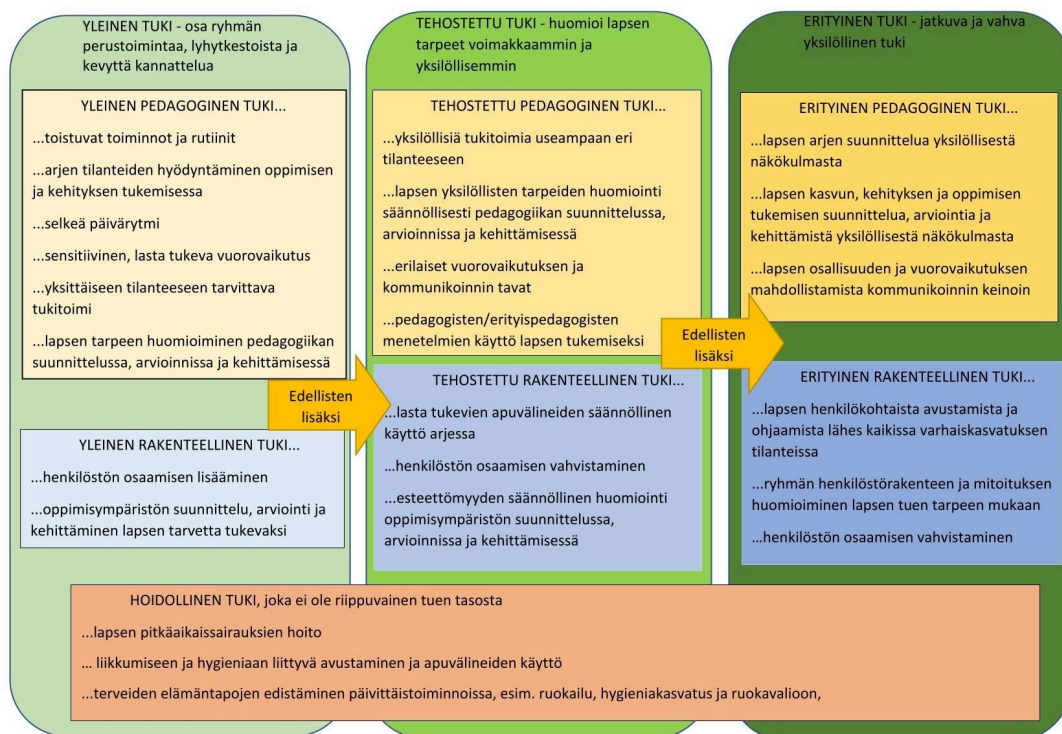
lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatus

Erilaisia tukikeinoja sekä rakenteellisten, pedagogisten ja hoidollisten tukimuotojen suhdetta tuen tasoihin on avattu alla olevissa kuvioissa.

5.4. Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹⁴⁴. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta ja tarvittavien tuen muotojen toteuttamista¹⁴⁵.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä,

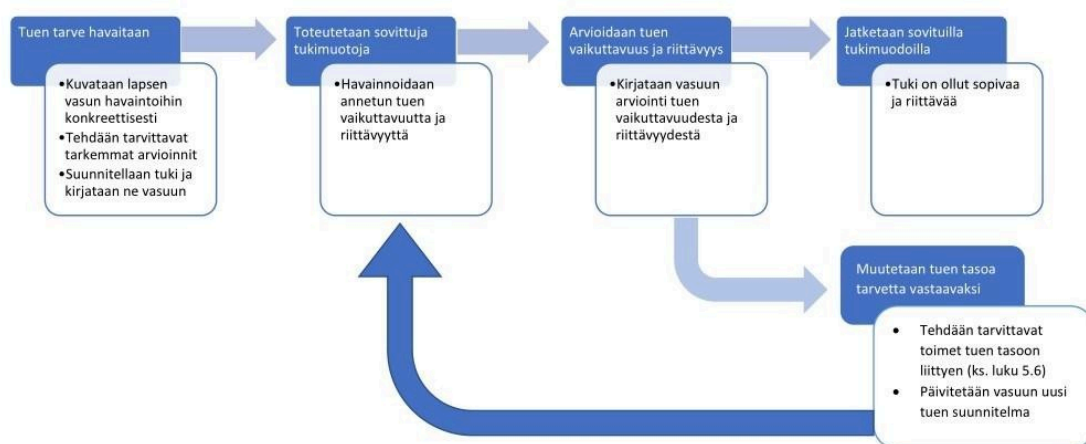
¹⁴⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §

¹⁴⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatuksessa tuen tarpeen arviointi perustuu huolelliseen havainnointiin ja arviointiin varhaiskasvatuksen arjen eri tilanteissa sekä hyvään yhteistyöhön henkilöstön, huoltajien ja monialaisten asiantuntijoiden kanssa. Arjen havaintoja ja niiden arviointia tekevät kaikki ryhmän henkilöstöön kuuluvat työntekijät. Tarvittaessa erityisopettaja osallistuu havaintojen tekemiseen sekä arviointiin.

Varhaiskasvatuksessa on käytössä joitakin säännöllisiä ja kaikkia lapsia koskevia kehitystason arvioinnin välineitä. Kaikista neljä vuotta täyttäneistä lapsista täytetään havainnointilomake, joka lähetetään neuvolaan huoltajien suostumuksella. Viisi vuotta täyttävien lasten kanssa tehdään 5-vuotiaan kehitysarviointi ja myös siitä lähetetään kopio neuvolan terveydenhoitajalle huoltajien suostumuksella. Näiden lisäksi lapsen tuen tarpeen arviointiin käytetään tarvittaessa myös muita välineitä.

Jos varhaiskasvatuksessa tehtyjen arviointien perusteella tarvitaan tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi yhteistyötä sosiaali- ja terveysviranomaisten kanssa, erityisopettaja voi ohjata lapsen ja perheen tarvittavien palvelujen piiriin. Ohjaus tehdään aina yhteistyössä huoltajan kanssa ja myös lapsen mielipide huomioiden.

Lapsen saamaa tukea ja sen vaikuttavuutta arvioidaan säännöllisesti sekä ryhmän henkilöstön että erityisopettajan toimesta. Arvioinnin tavoitteena on kehittää tukea vastaamaan lapsen tarpeeseen parhaalla mahdollisella tavalla. Tuen vaikuttavuutta tulee arvioida säännöllisesti varhaiskasvatuksen arjessa keräten havaintoja ja keskustellen huoltajien ja lapsen kanssa sekä henkilökunnan kesken. Tarvittaessa käytetään erilaisia arvioinnin välineitä. Tukea arvioidaan myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelman päivityksen yhteydessä sekä aina tarpeen mukaan. Tuen arvioinnissa huoltajilla on aktiivinen rooli ja lapsi osallistuu ikä- ja kehitystaso huomioiden. Tukeen liittyvää arviointia tehdään tarpeen mukaan monialaisesti lapsen/perheen kanssa työskentelevien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa arjessa kohdatessa sekä kutsumalla heitä mukaan yhteisiin keskusteluihin. Tehostetun ja erityisen tuen hallintopäätöksiä varten tulee arvioida ja kuvata lapsen vasuun lapsen mahdollisesti aiemmin saama tuki sekä sen vaikuttavuus ja riittävyys (ks. luku 5.6).

5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, tuen muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹⁴⁶. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹⁴⁷. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen oppimisen ja esiopetukseen osallistumisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tuen muotojen ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi sisältää perustelut siitä, millaisista tuen muodoista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua¹⁴⁸.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista¹⁴⁹. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatus lisäksi seuraavat asiat lapsen tarpeen mukaan:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoittamiseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoittoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät

¹⁴⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹⁴⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹⁴⁸ HE 148/2021 vp, s. 34

¹⁴⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystyöpalvelut, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹⁵⁰.

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatuksessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelma (=vasu) kirjataan tuen aikana Daisy-järjestelmään. Kirjaukset tehdään valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Jämsässä huoltajilla on mahdollisuus vaikuttaa aktiivisesti lapsen vasun laadintaan. Heillä on mahdollisuus kirjoittaa omia huomioitaan lapsesta sekä lapsen mielipiteitä Daisyn vasulomakkeelle tai tuoda mielipiteensä esille yhteisissä keskusteluissa. Lapsen tukeen liittyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä sovitaan aina yhdessä.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen vasuun kirjataan mahdollisten aiempien toteutettujen tuen *muotojen* ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arvioinnissa kuvataan kuvaus *tuen muodoista*, niiden vaikuttavuudesta ja kuinka niitä on kehitetty. Lisäksi arvioinnissa perustellaan millaisesta tuesta lapsi hyötyy parhaiten. Alla kuvio kirjaamiseen liittyvistä vastuista.

Lapsen siirtyessä esiopetukseen tuen tarve arvioidaan uudelleen siellä olevien käytänteiden mukaisesti. Tiedonsiirrossa ja esiopetuksen aloitusvaiheessa hyödynnetään lapsen vasua. Esiopetuksen täydentävä varhaiskasvatus huomioidaan tuen aikana esiopetuksessa kirjattavissa suunnitelmissa.

¹⁵⁰ HE 148/2021 vp, s. 35

5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹⁵¹. Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹⁵². Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹⁵³. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Huoltaja voi tehdä päätöksestä oikaisuvaatimuksen¹⁵⁴. Päätökseen on liitettävä ohje oikaisuvaatimuksen tekemiseen. Päätös on aina perusteltava¹⁵⁵. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹⁵⁶.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹⁵⁷.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹⁵⁸.

Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta¹⁵⁹. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen¹⁶⁰.

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveystalvakuista, kuten lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

151 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

152 Hallintolaki 34 §

153 HE 148/2021 vp, s. 35

154 Varhaiskasvatuslaki 62 §

155 Varhaiskasvatuslaki 62 §

156 HE 148/2021 vp, s. 36

157 HE 148/2021 vp, s. 34

158 Varhaiskasvatuslaki 15 c ja e §

159 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

160 HE 148/2021 vp, s. 30

JÄMSÄ

Jämsän varhaiskasvatuksessa noudatetaan hallintolakia päätöksenteossa. Varhaiskasvatuslain mukaiset hallintopäätökset tekee varhaiskasvatusjohtaja ja ne valmistelee varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Alla olevissa kuvioissa on esitetty päätöksenteon prosessit eri tuen tasoilla.

Tukipalvelut ja yleinen tuki

Tukipalveluilla tarkoitetaan sellaisia palveluita, joita lapsi tarvitsee voidakseen osallistua varhaiskasvatukseen ja ovat varhaiskasvatuksen kustantamia. Näitä voivat olla tulkitsemis- ja avustamispalvelut, erilaiset apuvälineet sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan säännöllinen opetus (ks. luku 5.3). Päätöksellä ei kuitenkaan päätetä lapsen sosiaali- ja terveystukipalveluista. Lapsi saa kaikissa arjen ympäristöissä tarvitsemansa apuvälineet, tukipalvelut ja kuntoutuksen sosiaali- ja terveydenhuollosta.

Tehostettu tuki

Erityinen tuki

Hallintopäätös tehdään viipymättä, kun tuen tarve havaitaan. Myös huoltaja tai laillinen edustaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle. Tukea aletaan antaa eli päätös pannaan täytäntöön lainvoimaa vailla olevana heti, kun tuen tarve on tunnistettu. Toisin sanoen tuen antamisen aloittamiseksi ei odoteta hallintopäätöksen saapumista. *Huoltaja voi tehdä päätöksestä oikaisuvaatimuksen Lupa- ja valvontavirastoon, joten päätökseen liitetään ohje oikaisuvaatimuksen tekemiseen.* Hallintopäätös haetaan aina uudelleen, jos varhaiskasvatuksen järjestämispaikka vaihtuu, esim. lapsen vaihtaessa päiväkotia tai perhepäivähoidosta päiväkotiin tai perheen muuttaessa toiselle paikkakunnalle. Päätös haetaan uudestaan myös silloin, kun tukipalveluissa tai tukimuodoissa tai tasossa tapahtuu muutoksia. Toisin sanoen silloin, kun lapsen tarpeet tai olosuhteet muuttuvat.

Kuulemistilaisuudella tarkoitetaan huoltajien suullista tai kirjallista kuulemistä lapsen tukeen liittyvässä asiassa. Huoltajien tulee tietää, mistä asiasta heitä kuullaan. Kirjallisessa kutsussa suulliseen kuulemiseen tai kirjallisessa kuulemisessa tulee käydä selkeästi ilmi, että lapselle harkitaan tehostetun tuen, erityisen tuen tai varhaiskasvatuslain 15 c § mukaisten tukipalveluiden päätöksen tekemistä tai päivittämistä. Suullisessa kuulemisessa lapsen ja huoltajan esille tuomat näkemykset on kirjattava hallintolain 42 §:n mukaisesti.

Esiopetusta täydentävässä varhaiskasvatuksessa tehdään myös hallintopäätökset tukipalveluiden sekä tehostetun ja erityisen tuen osalta. Päätökset tehdään esiopetuksessa täytettävien asiakirjojen pohjalta, sillä ne toimivat täydentävän varhaiskasvatuksen suunnitelmina.

5.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan varhaiskasvatuksessa annettavan tuen järjestämisen käytännöt päiväkodissa ja perhepäivähoidossa.

Paikallisesti tarkennetaan

- *lapsen tuen järjestämistä ohjaavat paikalliset periaatteet ja käytännöt*
- *lapsen tuen tarpeen arviointiin liittyvät käytännöt ja vastuut*
- *tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa: pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tuen muodot*
- *tukipalveluiden järjestämiseen liittyvät paikalliset käytännöt*
- *lapsen varhaiskasvatussuunnitelman täydentäminen tuen näkökulmasta luvun 5.5 mukaisesti, suunnitelman laatimiseen ja arviointiin liittyvät paikalliset vastuut ja käytännöt*
- *lasten ja huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön käytännöt tuen aikana*
- *monialainen yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa*
- *varhennetun oppivelvollisuuden tarpeen arviointi sekä siihen liittyvän yhteistyön rakenteet ja käytännöt*
- *toiminta siirtymävaiheissa varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen*
- *tuen suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin kannalta välttämättömien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt sekä niihin liittyvät yhteistyökäytännöt*
- *tehostetun ja erityisen tuen sekä tukipalveluiden hallintopäätösmenettelyt (huoltajan ja lapsen kuuleminen sekä päätöksen laatiminen, muuttaminen ja kumoaminen).*

Yleinen tuki

- *yleisen tuen käytännön järjestäminen*
- *yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken*
- *yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa*
- *menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa ja yleisen tuen järjestämisessä.*

Tehostettu tuki

- *tehostetun tuen käytännön järjestäminen*
- *toimintatavat lapsen tehostetun tuen aloittamisessa, toteuttamisessa ja päättämisessä*

- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan, arviointiin ja tarkistamiseen liittyvät käytänteet
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, tehostetun tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- menettelytavat mahdollisten asiantuntijalausuntojen käytössä
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa ja tehostetun tuen järjestämisessä.

Erityinen tuki

- erityisen tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, erityisen tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- menettelytavat mahdollisten asiantuntijalausuntojen käytössä
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, erityisen tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- yhteistyö muun varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kanssa sekä muu yhteistyö, eri toimijoiden vastuut ja työnjako
- yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa
- toimintatavat, kun erityinen tuki päätetään lopettaa ja tuki jatkuu tehostettuna tai yleisenä tukena.

Varhaiskasvatuslaissa säädetyt tuen muodot

- tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken
- huoltajalle ja lapselle tiedottamiseen ja huoltajan ja lapsen kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät toimintatavat.

Paikallisesti määritellään tulkitsemis- ja avustamispalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja tässä perusteasiakirjassa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

6.1. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva paikallinen suunnittelu voi olla omaleimaista, mutta se ei voi olla ristiriidassa varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa sen lisäksi, mitä perusteasiakirjassa aiemmin määrätään,

- mitkä ovat vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen liittyvät varhaiskasvatuksen arvoperustaa, pedagogisia periaatteita ja ratkaisuja täydentävät näkökulmat*
- miten nämä näkökulmat tulevat esille varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, työtavoissa ja pedagogisessa toiminnassa.*

7. Arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain, varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja perusteita tarkentavan paikallisen suunnittelun toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁶¹. Arvioinnin kohteena ovat varhaiskasvatuslain toteutuminen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätty periaatteet, sisällöt ja tavoitteet. Varhaiskasvatuksen henkilöstö osallistuu varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen. Varhaiskasvatuksen arvioinnin tulee olla suunnitelmallista, säännöllistä ja jatkuvaa. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää ja laadunhallintaa. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

Lapsen varhaiskasvatusta arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon¹⁶² hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lapsille ja huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen arviointiin ja heidän näkemyksensä otetaan huomioon varhaiskasvatuksen ja pedagogisen toiminnan kehittämisessä.

JÄMSÄ

Varhaiskasvatuksen arvioinnin tavoitteena on tarkastella, miten asetettuihin tavoitteisiin on päästy, löytää vahvuuksia ja kehittämisen tarpeita. Jämsän varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään lakisääteisesti valtakunnallisten ohjeiden mukaan. Jämsässä on otettu asteittain käyttöön Karvin laadun arvioinnin perusteisiin ja suosituksiin liittyvä digitaalinen laadun arvioinnin järjestelmä Valssi. Valssin työkaluilla toteutettavassa arvioinnissa henkilöstö arvioi varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisen toiminnan toteutumista omassa ja tiimin toiminnassa. Jokaista työntekijää velvoitetaan toteuttamaan **ammattillista kasvua tukevaa arviointia**, jota tuetaan myös kehityskeskustelussa. Valssin arviointityökaluja käytetään joustavasti muiden henkilöstön itsearvioinnin työkalujen rinnalla reflektoinnissa. Arviointien tuloksia hyödynnetään tiimin ja yksikön kehittämistyössä. Arviointitiedon pohjalta kehitetään toimintaa, joka tukee lapsen oppimista, kehitystä ja hyvinvointia sekä huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä. Toiminnan arviointia tehdään monella eri tasolla: lapsen, työntekijän, tiimin, yksikön, varhaiskasvatusalueen sekä varhaiskasvatuspalvelujen hallinnon ja johtamisen tasolla.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan yhdessä lapsen ja huoltajien kanssa puolivuositain ja aina tarvittaessa. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja työntekijät pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsi osallistuu varhaiskasvatussuunnitelman arviointiin edellytystensä mukaisesti. Lapsen kanssa voidaan keskustella varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteista, menetelmistä ja kuulla lapsen toiveita sekä ajatuksia. Lapsia havainnoidaan ja kuullaan arjessa ja arvioinnin apuna käytetään muun muassa kevätkaudella toteutettavaa, kaikille yhteistä strukturoitua kyselyä, jossa lapsi voi tuoda esille ajatuksiaan ja mielipiteitään. Huoltajien ja työntekijöiden havainnoilla sekä huomioilla on erityisen

¹⁶¹ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁶² Varhaiskasvatuslaki 20 §

tärkeä merkitys pienten lasten kohdalla, jotka eivät itse vielä sanallisesti pysty toimintaa ja sen sisältöä arvioimaan.

Työntekijät ovat sitoutuneet kehittämään aktiivisesti ja säännöllisesti omaa työtään ja työtapojaan. Työntekijän ja tiimin toiminnan kehittävään arviointiin on Jämsässä sovittu käytettäväksi yhteisiä arvioinnin työkaluja, jotka löytyvät varhaiskasvatuksen vuosikellosta. Muita työkaluja arviointiin ja kehittämiseen tarjotaan runsaasti varhaiskasvatuksen Teams -työtilassa. Työntekijöiden oman työskentelyn arviointia tehdään joka toinen vuosi myös kehityskeskustelujen yhteydessä.

Tiimien toiminnan suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen keskeinen työkalu on Daisy-ympäristöstä löytyvä ryhmävasu, joka sisältää tiimisopimuksen ja ryhmän lasten vasukoonnin. Tiimisopimukseen sisällytetään kirjaukset muun muassa sovitusta toimintatavoista ja käytänteistä liittyen vastuunjakoon, työtehtäviin, vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön, lapsiryhmän toiminnan ja pedagogiikan toteutukseen.

Tiimit arvioivat toimintaansa tiimiarviointien avulla vähintään kerran vuodessa. Tiimiarviointien avulla pyritään vahvistamaan tiimin toimintaa, tuomaan esiin kehittämistä vaativia käytäntöjä ja työtapoja sekä lisäämään tiimin keskinäistä luottamusta. Tiimin toimintaa suhteessa lapsiryhmään kartoitetaan esim. Läheisyyden kehät -arviointityökalulla, jonka avulla havainnollistetaan jokaisen työntekijän suhdetta oman ryhmän lapsiin ja lasten osallisuutta ryhmässä. Sosiaalisia suhteita avatessa tuetaan työntekijöiden omien ammatillisten vuorovaikutustaitojen ja sensitiivisyyden kehittymistä. Huoltajien näkökulmia huomioidaan keräämällä huoltajien toiveita ja ajatuksia varhaiskasvatuksen toiminnasta vapaamuotoisilla tavoilla.

Yksikötason arviointi on toimintakulttuuriin, kuten työtapoihin, sopimuksiin, käytäntöihin liittyvää pedagogisen toiminnan arviointia. Arviointia ja kehittämistä toteutetaan erilaisissa työpaikkakokouksissa yksikkö ja aluetasolla.

Varhaiskasvatuspalveluiden johtamista ja hallintoa arvioidaan muun muassa tiimiarviointien, asiakaskyselyjen, vuosittaisten henkilöstön työelämään laatuun ja työhyvinvointiin liittyvien kyselyjen avulla, johtajien kehittämispäivillä sekä talousarvion ja toimintakertomuksen laadinnan yhteydessä. Asiakas- ja tyytyväisyyskyselyt käydään läpi varhaiskasvatuksen johtoryhmässä ja alueittain henkilöstön kanssa. Kyselytulokset esitellään vuosittain sivistyslautakunnalle ja sen yhteydessä ne ovat myös julkisesti nähtävillä. Eri kyselyistä ja arvioinneista saatavaa palautetta ja tietoa käytetään hyödyksi varhaiskasvatustoiminnan kehittämiseen.

7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on kehittää varhaiskasvatusta sekä edistää lasten kehityksen ja oppimisen edellytyksiä¹⁶³. Suunnitelmallisen varhaiskasvatuksen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisella ja paikallisella tasolla.

Kansallisen tason arviointien tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskeissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁶⁴. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatuksen suunnittelua ja sen toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä-, yksikkö-, toimipaikka- ja lapsiryhmätason arviointikonaisuudesta ja arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaisia tietoja varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen

¹⁶³ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁶⁴ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on toimipaikassa¹⁶⁵ järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö, oppimisympäristöt tai kielen kehityksen tukeminen. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde. Arvioinnin ja kehittämisen jatkuvaan prosessiin kuuluu tärkeänä osana pedagoginen dokumentointi (luku 4.2).

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Arvioinnilla¹⁶⁶ edistetään lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin edellytyksiä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut pedagogisen toiminnan tavoitteet on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti tarkennettavat asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnin suunnittelua ja toteuttamista. Varhaiskasvatuksen järjestäjä kehittää varhaiskasvatuksen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia sekä sitä kautta niiden laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

7.2. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan perusteissa kuvattuja varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin ja kehittämisen periaatteita ja käytäntöjä. Lisäksi tarkennetaan

- miten varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määäämien tavoitteiden toteuttamista ja toteutumista arvioidaan paikallisesti
- miten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sekä tarkentavan paikallisen suunnittelun toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja eri arviointikokonaisuuden tasoilla
- miten varhaiskasvatuksen henkilöstö osallistuu varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen
- miten lasten mielipiteet selvitetään ja otetaan huomioon varhaiskasvatusta arvioitaessa
- miten huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen
- miten lapsen tuen toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa
- miten lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta kerätään ja hyödynnetään laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä
- miten arvioinnissa saatuja tietoja hyödynnetään varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä
- miten arvioinnin keskeiset tulokset julkistetaan.

¹⁶⁵ Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹⁶⁶ Varhaiskasvatuslaki 24 §